

A-6035

S. Sütt — D. Koppel

Avaras maailmas

Maadeteaduslikke kirjeldusi ja vesteid

3

AAFRIKA

TARTU 1927

58168

S. Sütt — D. Koppel

Avaras maailmas

Maadeteaduslikke kirjeldusi ja vesteid

11350

3

AAFRIKA

TARTU 1927

2-58168

A-6035

Pääladu V. Tammani kirjastuses. Tartus, Tähe t. 84

Trükikoda Ed. Bergmann, Tartus

Tänavaelu Kairos.

Muedsiini hüüd tuletas meelde hommikupalve tundi. Tõusin voodist ja ruttasin akna juurde. All väikesel platsil seisis mahalaotatud rätiku ees politseinik, valmis palvetama, mille ette kirjutanud islam. Vähe eemal, ümber piiratud kitsedest, täitis karjane oma palvekohustusi. Üle naabermaja katuse paistsid palmide vahelt sihvakad minaretid. Ühelt seesuguselt tuligi palvehüüd, mis äratas mind. Tänavale tekkis elu, üllatav ja omapärane võõrmaalase silmale. Ühel platsi serval seisis salk poisikesi eeslitega. Nende eeslid, saduldatud viltvaipadega, mille äärtelt rippusid vaskasjakesed ja narmad, olid püगतud puhtaks ja mõned isegi maalitud. Eesli omanikud ise olid kui räbalahunnikud. Pea kõik olid poolpaljad ja vaevalt leidus mõnel ümber midagi muud päale hariliku sinise puuvillarüü, mida kannab kogu Egiptuse alamkiht. Teineteist lükates ümbritsevad nad eurooplase, kiidavad oma eesleid, hüppavad neile selga, et näidata oma looma häid omadusi, ja jändavad niikaua, kuni eurooplane on võtnud ühe neist või kepiga vabastanud enesele tee. Tänaval jalutavad tumesinises rüüs naised, näol must läbipaistev loor. Nad kõik kannavad hõbekäevõrusid ja mitut sõrmust igas sõrmes. Vähe eemal läheb salk sõdureid, peas punane tutiga müts. Tükk maad eemal istuvad derviisid, seljas karedad rüüd; nad paistavad pigemini loomadena kui inimestena. Poolpaljas nuubialane müüb laiu mõõku; tema kõrval on lahti lõõnud siinai beduiin oma datlikaupluse; temast möödub ratsa beduiin Sahaarast, käes pikk

oda. Ta kirju kuub ja hobuse-kronu on teravaks vastandiks rikkalikult riietatud türgi beile, kes ratsutab tema taga tulisel araabia täkul. Ta peenest kalevist kuub on ilustatud kirjude paeltega, et vaevalt suudad vaadelda teda. Kõrval tervitavad teineteist muhameedlased. Kumbki annab parema käe, tõstab ta siis otsaesisele, kummardub, paneb siis käe rinnale ning sõnab: „Rahu sulle!“

Tänavanurga tagant ilmub kaameli pea, teine, kolmas — see on karavan. Need on määrdinud, ebameeldivad, kuid siiski nii kasulikud loomad. Nende kägisev hirnumine kostab ka siis veel, kui nad ju ammu kadunud silmist tänavanurga taha. Sealsamas kihutab moodne auto ja kaob ruttu inimmurdu.

Kuid kõige rohkem kisa ja kära teevad kõiksugu kaupmehed. Idamaa kaubapakkujad ei lepi mitte ainult kauba nimetuse hüüdmisega, vaid lisavad juurde mõne kõnekäänu või salmi koraanist. Iga samm toob võõrmaalasele uusi üllatusi. Siin on teine maa, teine ilm, teine elu, teised kombesed.

Egiptuse põlluharimine.

Egiptus — maailma kummalisem maa!

See on pikk kitsas oaas, kus peavad alalist võitlust kõrvelliiv ja vesi. Seda oaasi läbib maailma imelikum jõgi — Niilus.

Taevas on selge. Ainustki pilve ei ole kuude jooksul. Aga Niilus tõuseb, tõuseb kaugel üle kallaste ja uhub üle orulammi, mille laius 10—30 kilomeetrini. Nii saladuslikult kui ta tõusis, nii saladuslikult alaneb ta.

Seda tõusu oodatakse. Mida kõrgemale tõuseb vesi, seda suurem häämeel põllumehel ja lootus rohkesse lõikusesse.

Esimesed tõusuteatajad on kured — iibised. Need on pühad linnud. Tõusu kõrgust annab teada eriline hüüdjä rahvale.

Aga mida kõrgem vesi, seda suurem maksukoorem põlluharijal. Enne veel, kui vesi on suutnud niisutada viimase põllulapi, on maksunõudja juba väljas. Kummaline maa, kummaline kord!

Aga Egiptuse põllud. Need on läbistatud hulga kanalitega, mis juhivad vett igale poole. Iga aed, iga palmitukk, iga põld ja küla omab kanali. Niiluse kaldad on kõrgemad ümbruskonnast, samuti kaldaäärne maapind. Vesi peetakse kinni sulgude abil, et ta korraga ei torma madalikule ja seda ei muuda sooks. Mitu korda peetakse vett kinni, mitu korda niisutatakse enne kaldaäärsed maad, enne kui vesi eemale juhitakse. Kui Niilus juba kallastes, hoitakse vesi põldudel veel mitu meetrit kõrgel.

On aga vesi põldudelt otsas, siis kasutatakse ära see vesi, mis imbinud maasse. See seisab tihti kuni 8 meetri kõrgusel üle Niiluse pinna.

Kuid see vesi lõpeb ka. Ja nüüd tuleb Egiptuse põlluharija raskem töö. Vesi tõstetakse Niilusest põldudele. Harilikult juhib fellah — maapäriselanik ja ühtlasi ori — vee iseäralise vesiratta abil kanalisse, mida käima veab muul või eesel. Sagedasti sõkub inimene oma raskusega ratta ühest küljest alla ja tõstab sedasi vee kanalisse, kust voolab vesi põldude vahele. Kuid veel sagedamini tehakse seda tööd lingu abil. Astmelt astmele tõstetakse linguga vesi ning juhitakse põldudele. Kogu kevad on siis Egiptus täis rataste kägisemist. Vee-tõstja on vahetpidamata raskes töös; õieti on see orja töö.

Aga Egiptus on suur organism. Et seda organismi korras hoida, on tarvis suurt hoolt, sest iga vähemgi korratus võib muuta ümbruse sooks. Fellah — maa päriselanik ja ori, koormatud maksude ja tööga — peab hoolitsema kanalite korrashoidmise eest. Siin ja seal näed teda, labidas käes, kõndivat põllul: kus tarvis puhastada ummistunud kanal, kus vaja juhtida vesi teisale.

Ussiballett.

Meie saatja, kes oli ametis kogu aeg huvireisijate eest hoolitsemisega, kadus äkki tükiks ajaks ja ilmus samuti ootamata — rõõmust hiilgava näoga, tähtsalt, paljutootavalt. Talle järgnes vana araablane, kelle kuuvalle, tõmmule näole ei vastanud sugugi ta raske keha: imelikult ôôtsus kahele poole vanamehe paks kõht ebaloomulikult peenikesil jalul. Haigusest punaste viltusilmade vaade käis kiiresti ja uurivalt ühelt juuresolijalt teisele. Siis laotas ta keset ruumi väikese vaiba põrandale, istus hommikumaalase kombel maha ja hakkas puhuma puust vilet. Vaiksed, pehmed helid ilma mingisuguse viisita heljusid õhus. Fakiiri rinnal, riidevoltide vahel, tuli nähtavale väike, must ussipea. Mõned meist karjatasid hirmunult. Araablane sirutas käe välja, mida mööda roomas uss sõrmedeni; fakiir ulatas käe maani; uss ronis põrandale ja hakkas julgesti ja osavasti lähemate laudade vahel roomama. Vanamehe põuest ronisid ikka ja ikka uued maod; põimusid ta kaela ümber; roomasid käsi ja keha mööda imelikkude ja korratute helide saatel. Vahetpidamata mängis fakiir, uniselt kükakil ôôtsudes. Igale poole ronisid ussid, sünnitades hirmu ja jälkust. Araablase kuju muutus: kadus paks kõht ja tuli nähtavale peale ja jalgele sobiv kõhn, nälginud keha. Ta oli lahja nagu kõik fakiirid.

Korraga muutus muusika — kõlas vali tantsulugu. Ussid kogunesid kiiresti käskija ette ja moodustasid siin ringi. Vanamehe juhatuse järele, kes ise mängis peatamata, ronisid mõned neist ringi keskele ja algasid oma imelikku maotantsu. Varssi seadsid nad endid ritta ja lamasid kõrvuti liikumata keppidena põrandal. Kostavad aeglased helid, vaevalt kuuldavad; ükski uss ei liiguta. Muusika tempo kiireneb; helid valjunevad, kuuldu jälle tantsulugu. Keskmised ussid tõmbuvad kerra, teised liiguvad nende ümber korralikus ringis. Vähe aega kestab see nii, siis käib läbi korraga liikumata lamavate usside kehast värin, pead tõusvad, ja järsu liigu-

tusega endid püsti ajades hakkavad liikuma need ussi-
balleti primadonnad, aeglaselt ja taktis mitmele poole...

Veel mõningaid vigureid näidanud, hakkas koguma
fakiir kurvatoonilise mänguga oma näitetruppi, et rei-
sida edasi. Sõnakuulelikult roomavad ussid talle lige-
male ja kaovad teineteise järele laia riide voltidesse.

Vana araablane on jälle kohmakas, õõtsuva kõhuga
ja liikumatu keset tuba, oodates tasu.

Püramiidid päeval.

Oleme jälle püramiidides. . .

Mägisel, lagedal kõrgustikul seisab massiivne, suure-
jooneline püramiidide kogu. Milliste kahetsemisväärsete
põrmukestena näivad nende siledaid külgi mööda üles ja
alla ronivad inimesed.

Määratud kivid, millist ehitatud need hiiglased, pais-
tavad suuruselt telliskividena.

Nagu varemgi, oleme jälle piiratud tüütavaist abi-
pakkujast — juhtidest. Üks pakub müüa kujukesi ja
üldse mitmeid asjakesi, tõendades päris süütult, et need
kõik olevat ehtsad ja leitud siit püramiididest; teine to-
pib vägisi halba pikksilma; kolmas pakub karastavat
jooki jne.

Kuid mis on iseenesest püramiidid? Milleks ja
kuidas ehtasid neid egiptlased? Kuidas kõrvaldasid nad
mehaaniliste abinõuedeta, millega rikas käesolev aeg, need
üliinimlikud raskused?

Püramiidid on vaaraode, nende naiste ja laste viim-
sed puhkepaigad, hauakambrid. Suure ja tugeva püra-
miidi ehitamine oli vaarao suurimaist muredest. Sar-
nane hiiglane kõrves hoiab hävinemast valitseja keha ja
kindlustab, egiptlaste usu järele, hinge surematuse ja õnne.
Oma hauda, püramiidi, hakkab vaarao ehitama kohe esi-
mesel valitsemisaastal, mis kestab kuni ta surmani. Nii
oleneb püramiidi suurus vaarao elupäevade pikkusest.

Püramiidi ehitamine algab keskelt. Esiteks müüritakse ruumid kuninga, ta abikaasa ja perekonna matmiseks. Sellele järgnevad ventilatsioonitorud, igasugused käigud ja muud ruumid. Need matmiskambrid raiutakse sageli maapinnast sügavamale, kaljusse, ja säält laieneb see tugev ja keeruline ehitus nelja külge, mis kaetakse päält suurte kividega astmetaoliselt. Kuni valitseja surmani kestab ehitamine ja rida rea järele kasvab hiiglaehitus laiuuses ja kõrguses.

Korraga saabub moment, — vaarao suleb silmad igaveseks. Suure pidulikkuse, au ja keeruliste kombetäitmistega antakse ta keha preestritele balsameerimiseks. Püramiidi ehitamine lõpetatakse. Viimane poolik kiht kive laotakse kohale, kõik konarused täidetakse hinnaliste, tugevate poleeritud kividega, mis siluvad püramiidi välimuse, ja kõik käigud kaetakse nende kividega surelikkude silmle.

Nii seisvad need määratud arvurikkad roosakad, helekollased, tumerohelised, pruunid ja teist värvi marmorist hauakambrid, mis erinevad teineteisest suuruselt, kõrguselt ja kujult. Mõned neist on siledad, teised astmelised, kolmandad nagu mitmest kokku pandud jne., kuid kõigil on küljed iga nelja ilmakaare poole. Püramiidide väliselt pinnalt kisti hilisemal ajal hinnalised kivid ja veeti Kairo uhkemate ehituste jaoks. See barbaarne lõhkumine hävitas nende muistsete mälestusmärkide ilusa välimuse, kuid avas sissekäigud, mis võimaldasid tutvuneda püramiidide ehituse ja otstarbega, ning seintelt leitud kujutustelt loeti muistse Egiptuse ajalugu. Nüüd, pääle eelnimetatud välimise lõhkumise, koosneb püramiid välimuselt ühe meetri kõrgustest ja laiustest astmetaolistest kivimürakatest, mida mööda ronivad asjaarmastajad isegi kõige suurema Heopsi püramiidi tippu.

Vähesed meist julgesid ronida püramiidi otsa, kuid kes julgesid, ei kahetse seda ka kunagi. Milline mõttatus, kui kerge on olla! Istume astmele ja vaatleme Niilust. Pika, lookleva joana laiub ime-roheline viljarikas maa, ja keset seda küllust sätendab hõbedase paelakesena

Niilus, kadudes kaugele põhja ja lõunasse. Kümnete penikoormate kauguses on kõik näha: lugematute minarettidega Kairo, veel mingisugused ehitused selle taga ja väga kaugel põhja pool vägeva jõe harudeks-jagunemine.

Imelikult mõjub järsk üleminek päris lagedast kõrvest viljarikkale maale, meie seljataga, kadudes kaugusesse, peaaegu ühinedes taevaga; nii kaugele kui silm ulatub, paistab liiv, liiv ja liiv . . . kõrged liivakünkad kui järskuhangunud hiiglamere lained.

Sahaara suu.

El-Kantara! Seesama, veel aastakümnete eest raskesti käidav, isegi elukardetav hiigla kiilutaoline avaus mäeahelikus. Seesama mäetee, kus metsik vooluvesi vihmade või sulade tõttu lumerikkas mäestik ühendas viia kaasa endaga iga rändaja. Aastakümnete eest saatsid veel ratsanikud sel romantilisel teel liikuvaid dilišansse, nüüd aga tungib prantslaste ehitatud kitsaropaline pikas tunnelis läbi mäestikuvalli ning viib igaühe, kellel selleks isu ja raha, ilma igasuguse riisikota Sahaara suhu. Ja insenerid töötavad hoolega keset kaardimaterjali ja andmetekuhjasid, mille on kokku kogunud Sahaara pioneerid, kuidas ja kust kohast viia läbi raudtee igaviku-suurusest kõrvest. Citroën soomusautod, roomavad tangid on juba ette teinud tee siitkaudu, ja, ma usun, juba valatakse kuskil roopaid, mis peavad viima Tuggurtist Hoggari kaudu Nigerimaile, müstilisse Timbuktusse..

Kuid stop! Alles olen El-Kantaras, alles koputan suure kõrve väravatele, mille taga on veel tundmata maailm.

El-Kantara! Kujutlege kitsavõitu järsuveerulist, tasase põhjaga lohku, mille sügavus enam kui viiendik laiusest, mida ümbritsevad paljad mäed ja mida lõunast sulevad peaaegu ristloodis hiigla kaljuseinad. Vastan-

dina alasti mägedele viherdab selles lohus tihe puude ja põõsaste tihnik: leherikkad oraanžid, praegu otsas ripnevate apelsiinidega, granaat-põõsad, viigipuud ja mandlid, loorberid ja mürdid, eriti aga roosipõõsad. See on meelikütkestav, islamlik paradiis kõrvetaolise kaljumägestiku rüpes. Asjata ei nimeta hommikumaaalaste pildirikas keel El-Kantara oaasi „Fum es Sahara“ — Sahaara suuks. Näib, nagu tahaks Atlase igihaljad lehtpuude, kuldõunte ja lõunafruktide maa siin oma lõunapunktis veel näidata, mis ta võib, enne kui saab jagu kõrb temast lõplikult.

Hiigla teravaharjaline kaljusein suleb teda lõunas. Ja edelas on see nagu hiiglamõõgaga keskelt pooleks lõõdud. See on kitsas, metsik ja mustakaljuline kuristiku-lõhe, mille raamide vahelt avaneb lõunas laialduva hiigla-kõrve heredalt ja kollaselt paljaks ja tummaks vaadatud Sahaara, millest siin-seal harva tõusvad oasid nagu üksikud vesiroosid ja vesikupud hiigla liivamerest. Põhjapoolsem nendest — El-Kantara — saadab oma palmistiku eelvahi-postid alt Atlase varvastelt üles kuristiku suhu.

Siit algab hiigla-kõrb, mis ulatub rohkem kui kaks tuhat kilomeetrit mu jalgade alt lõunasse. Seisan nagu kahe maailmajao siirdumisel: seljataga lõunamaised Atlase mürdid, ees aga taimetühi lagendik. Harva on maadeteaduslikkudel ühikutel nii selgejoonelisi piire. Siin võib aga geograaf seista „ühe jalaga ühes ja teisega teises täiesti erinevas maastikus.“ Effektselt demonstreerib maakera oma kүүru iseärasusi, vastuoksusi siin „Sahaara suus“, millise mäekuru poliitilise ja strateegilise tähtsuse pärast on teda nimetatud ka „Aafrika Thermopiilideks“.

Siin Kantara kohal on legendaarne Herkules jalaga astunud Atlase turjale kuru, mis on saanud tähtsaks liiklemise teeks mitmesuguste rahvaste ja kultuuride vahel. Siit on läbi tunginud Rooma leegionid, Türgi suurriigi väed ja siit levitab lõunasse õhtumaaline Prantsusmaa oma koloniaal-võimu. Siit on aga ka läbi tunginud vastupidises suunas oma tuulekiiretel kõrbetäkkudel kuuma- ja jänumaa ratsanikud, lehvinud tuule käes nende valendavad burnused ja ganduudid ning verevad lipud, millel tõu-

seb poolkuu. Ja kes teab, kas korra ei tule jälle beduiinid ja tuareegid, et sulgeda seda suud, et sülitada tema kaudu oma needmisi uskmatutele ruumidele näkku. Needsamad beduiinid, kelle õige elu on alles rändamises, igaveses matkas, kelle armastus on kuulsuses ja müümatuse vabaduses. Needsamad tuareegid, kelle arvates ainult kaks asja on ilusad siinses maailmas: ilusad värsid ja ilusad telgid.

Mulle peab aga avanema selle jänuneva kõrvesuu taga uus maailm, muinasjutu, miraaži, aga ka juhtumuste maa . . .

Punasel merel.

Alles hilisel hommikul äratas mind mingi klõbin: all esimesel tekil peavad kaks jaapanlast kepi-võitlust. See on täiesti sarnane meie rapiiridega vehklemisele põlle ja pääkorviga, ainult rapiiride aset täidavad umbes tollijämedused kepid. Mõnus harjutus!

Ärgates leian hammaste vahel midagi krigisevat, ja pääd tõstes näen padjal paraja liivakorra. Juustesse kätt pannes tunnen, et need liiva täis, samuti kõrvad. Imestades ja pahandades otsin, kes minuga paha nalja teinud, kui pilk langeb mu ligidal teisel toolil magavale reisiseltsilisele, kes ka üleni liivane. Imestus tõuseb veelgi: on siis taevast liiva sadanud, kuna ka teiste reisijate rõivad on kaetud liivaga. Alles stevard seletab naerdes, et liiv on Araabiast ja tuul ta kannud siia öösel tuisuga. Olgugi et Punane meri kaunis lai, kannavad tuuled siiski peenikest liivatolmu, ja sellest ei pääse kunagi, puhugu tuul kust poolt tahes.

Aasia poolt tulles kannab tuul meile Arabia liiva, ja Aafrika poolt, võib olla, Sahaarastki päritolevat. Samuti kannavad päri- ja vastutuuled enesega kallastelt kaasa-võetud kollast tolmu. Selle nuhtlusega tuleb juba leppida, aga vastik on see küll: peenike liivatolm poeb igale poole,

kuivatades nahka. Päeva kestes käid küll mitu korda pesemas, aga vabaneda liivast on siiski raske.

Meile oli ennustatud Punases meres koledat kuumust, mis pidi olema kurnavam ja raskem, kui meie suudame mõelda seda. Kuid õnneks kestsid võrdlemisi päris ilusad ilmad, kuigi liivatolm muutus kord-korralt tüütavamaks. Aga kannatame ära sellegi. Jõuame Suezilahe suhu. Siin on kallas näha juba mõlemalt poolt. Kaldal kerkivad liivkollased mäed, katmatud, paljad. Varssi paistab kaugel horisondil paremalt poolt ka Siinai mäestik.

* * *

Kell kuus jõudsime Suezit, kuid pidime ootama järke, et pääseda kanalisse.

Kell kümme pääsime viimaks kanalisse, mille pahele kaldal asuvad reas majad, siis sõjaväelaste laagrid, kuna kogu parempoolne kallas on kindlustatud: jooksukraavid, okastraataiad, kaevikud, plokkmajad.

Suezit kanal on 87 miili pikk ja selle ehitus kuulub maailma suuremate hulka, kuna seega saavutati otseühendus Euroopa ja Kauge-Ida ning India vahel. Ehitajaks oli prantsuse aktsia selts, kes mattis ettevõttesse palju raha, aga nüüd löikab hiigla kasusid. Kanal ise on kaunis kitsas, nii et kaks suuremat laeva pääsevad mööda ainult sel teel teineteisest, et üks tõmmatakse kõitega vastu kallast ja kinnitatakse selleks otstarbeks maasse taotud raudvaiade külge.

Mõnigi vastutulev laev pidi nii kaldale seotuna „Yokahama Maru'le“ teed andma: olime ju postilaeva eesõigustatud seisukorras. Möödumiseks on ehitatud osalt kunstlikud jaamad, laiemaad kohad kanalis, osalt moodustavad teel leiduvad järved möödapääsuks lähedad võimalused.

Kanali ehitaja prantsuse selts on istutanud pea kogu aafrikapoolse kalda puid täis, pääasjalikult palme, et seega takistada liivatuiskusid ummistama kanalit. Kuid puud kasvavad üksi kanali kalda kitsal ribal, kuna kaugemalt paistavad avatlevad liivamäed, nagu meil tekivad talvel lagedal põllul mõne lumest väjaulatava vaia taha pikad

lumekeeled, iseäranis pääle vaikset veeretamist. Aga nähtavasti ei suuda takistada need puud ega miski muugi tuuli kandmast Aasia ja Aafrika liiva kanalisse. Ei ulatu puude juuredki küllalt sügavale ega pole nad ka nii tihedad, et takistada kanali kallaste sisselangemist: sõja ajal pole nähtavasti tehtud suuremaid parandusi, ja kanal on praegu kaunis korratus seisukorras.

Liigume tasa, et mitte sünnitada laineid ja uhtuda kaldaid. Vajame tervelt 13 tundi, et läbi sõita 87 miili pikkusest kanalist.

Läbi Põhja-Aafrika steppide.

Auto kihutab mööda laia, sõjavägede jaoks ehitatud teed. Paremalt ja vasakult ei midagi muud kui ainult stepp. Miilide ulatusel silmapiiril ei ühtki kontuuri. Taevas ja maa sulavad ühte. Rõhuv palavus. Halastamatult põletab päike. Vaimude rongikäikudena ujuvad mööda karavanid, kaks, kolm, neli kaamelit, igavesti ühesuguse sammuga üksteise järele. Nende kõrval paljud eeslid, hobueeslid. Loomade selga on ehitatud täielikud elukorterid. Kõik rõõmsalt läbisegi: vanemad, lapsed, loomad. Kõikjal koduloomad. Kanad hõljuvad alalises rahutuses, kaamelite seljas, alati tiivad välja sirutatud, hoides tasakaalu, kord siia, kord teisele poole. Libisevad mööda oasid. Toredad palmid. Nende all lopsakas muru, armetud onnid. Põlluribad. Kaevude ääres vanapiiblilikud pildid, nagu neid meile lõuendil kujutanud renessansi suurmeistrid. Kirevad rüüd. Valged mantlid. Punased, sinised ülikued. Kõik fantastilises värvidesegus. Siin on jäänud seisma ajavool. Aastatuhandete vältel pole muutunud siin midagi. Inimesed ja nende kombad on jäänud muutmatuks peale lõpmatu suguvõsaaheliku — muutmatuks nagu kaamel, kes hoolimata väsimusest ja rühkimisest näib ikka veel sama heasüdamlisena,

lihtsameelsena ja väsimatuna kui esiisa Aabrami ajalgi. Korraga muutub kauguses virvendav silmapiir. Tulevad lainekujulised künkad. Mäed, mäestikud. Atlas sirutab oma kaugema sõrme Tuneesia stepilagendikule. Hallid, sinised read kõrgustikke; metsata, vägevate nõlvadega. Nende poole pöörab üks harutee. Kaugusest tulevad karavanid, terved karjad sarvloomi, lambaid, kitsi. Aga auto sõidab neist mööda, edasi suurde üksindusse. Autojuht võtab veel metsikuma kiiruse. Nöörsirgel teel ei või enam silmata ühtki üksikasja. Rataste igavene ühetooniline, uinutav vürin äratab pakitseva kurbuse. Minu mõtted lendavad tahtmata kaugetele kodumaale. Sisemise fatamorgaanana näen vaimusilma ees kuusemetsi, rohelisti ojakaldaid. Palmid näivad möödavuhisevate templite sammastena. Aga puudub gooti torn, põhjamaa kuusk. Äkki ärkan olevikus. Hellkollased vöödid, järsud ja ärritavad, vahelduvad rohelihallide stepivärvidega. Liiv, liiv, liiv. Kõrve eelsaadikud. Seal kaugel igavesti uinuva Sahaara küljest rebitud ribad. Kui aga jõuda lähemale, siis näib, et ka neil kõrveribadel on omad kontuurid. Tuul, torm, mis vahel tuiskleb üle päratute steppide, on künnud liivaväljad lainetavaks kollaseks mereks. Veel enam: ta ehitab temast lamedad kuplid.

Alati neli, viis luidet teineteise kõrval; on vaja ainult õige vähe ettekujutusvõimet selleks, et näha loomulikes liivakuhilais marokkolaste, berberite, araablase arhitektuuri. Puuduvad ainult saledad minaretid, et neid liivakuhilaid kaugeltvaadatuna pidada muhameedlaste linnaks, kus palju suuri ja väiksemaid kupleid.

Seekord pole see aga fantastiliste liivakuhilate kogu, mis kerkib üles sealt silmapiiri tagant ikka plastilisemalt. Tee muutub elavamaks — Kairouan annab enesest märku. Põhja-Aafrika Mekka. Palverännaku koht lugematuile islamlastele, kes oma elus peavad viibima siin vähemalt üks kord, kui nad tahavad leida armu Allah'i palge ees. Kord oli siin päratu ja võimsa aglabiidide riigi pealinn. Siin asus Põhja-Aafrika ülikool, mis võistles Cordoba omaga. Siia tuli sajandite eest

prohveti juukselõikaja, Muhamedi habemeajaja, et kuulutada siinsele suguharule islamit. Siia maeti ta, ja temaga ühes salk Muhamedi juukseid. Ja suur on nende vagade arv, kes igapäev tulevad siia selle pühimuse hauale, et siin pühitsetud kohas kord palvetada. Enne kui oleme saanud mahti õieti ümber vaadatagi, oleme korraga ümbritsetud kitsaste tänavate tungist. Meelisegav Idamaa. Ei ühtki eurooplase nägu. Maetud looridesse, vaevalt silmade jaoks pilu, sammuvad mööda naised ja tütarlapsed. Kaubitsejad karjuvad teineteisest üle, pakkudes oma kaupa. Lapsed jooksevad autole järele, käratsevad. Õhk on jahe, imunud läbi igasugustest lõhnadest. Tolm nägudel ja riideil, kuni astume suurde Sidi-Okba mošee jahedatesse sammaskäikudesse. Hoopis uus ilm võtab meid vastu. Sambad nagu palmid. „Keegi ei jaluta karistamatult palmide all,“ ütleb Ottilie, Goethe jutustuse naiskangelane, oma päevaraamatus. Meie juure tulevad templihoidjad, sirutavad vannutades käsi meie poole ja paluvad, et lahkuksime, sest algab palvetamise tund. Läigatades kiiri sügavsiniseil kupleil libiseb päike taevavõlvil alla silmapiirile. Usklik pöörab oma silmnäo ida poole ja hakkab end pesema. Minarettide kõrgeile sõõrõdudele ilmuvad tuhanded kogud, et teatada kaugele kõlava häälega lähenevat palvetamistundi.

Asume tagasi sõidule. Jälle autos. Stepp võtab meid uuesti oma rüppe. Päike on kadunud, tõuseb kuu. Ja ühes nendega vilkuvad tähed, mis oma allalibisevate tilkadega sosistavad meile vanu, saladusrikkaid idamaa tarkusi. Mis oleme meie sel määratul, piiritul tasan dikul, keset ööd ja ta pimedust? Ei midagi . . .

Halfa.

Minu Tuneesias viibimise ajal jutustas üks farmer sellest taimest järgmist.

See taim katab suured alad Põhja-Aafrika rohunurmedel, sagedasti nii suured, et silm ei näe nende lõppu

vaateväljal. Need on „halfa mered“. Nii nimetavad neid prantslased. Sagedasti kasvab see taim künklikel mägismaal. Armastab aga väga kuivi nõgusid, selle vastu põlgab niiskeid madalikke.

Halfa kasvab tihedate vihkudena ja ulatub meetri pikkuseks. Kogu aasta haljendavad tumerohelised halfatukad kesk kollaseid liivavälju Tuneesia ja Alžeeria rohtlaantes. Need on paremaid karjamaid Põhja-Aafrika rändkarjastele, nende kaamelitele, hobustele ja lammastele.

Kabiilid ei kasuta neid „halfa meresid“ mitte üksi loomade karjatamiseks, vaid ka kaubanduse ja tööstuse otsarbeks. Nad valmistavad temast nõõri, punuvad korvisid, roguskit, jalamattisid ja muid tarvilikke asju. Euroopa kolonistid, samuti mõned kabiilid, koguvad halfat ja saadavad ta Euroopa vabrikutesse paberi valmistamiseks.

Oli halfa kogumise aeg, ning me lähenesime „halfa merele“. Seal oli töölt itaallasi, maltalasi ja kabiile. Iga kord halfa kogumise ajal toodavat neid laevatäied üle mere. Töölised olid ehitanud enestele halfast telgid varjuks öökülmade ja päikese eest puhkeajal. Töölised kisuvad „merel“ taimi, köidavad kimpudesse ja viivad ühtekokku kuivama. Kuivanud rohi viiakse farmi juurde, kus ta pressitakse pakkidesse ja transporteeritakse laevadele. Sealt viiakse ta peamiselt Inglismaale. Seal töötatakse halfa keemiliselt ümber ja valmistatakse siis paberit, mida tarvitatakse harilikult iluväljaannete tarvis.

Datlipalm.

Meile tulevad nad väikestes karbikeses lõunamaade turgudelt — need datlid, mida lapsed väga armastavad.

Datlipalm on aafrika viljapuu. Ta on kõrve-elaniku toitja ja teiste taimede varjaja. Ainult tema varjus võivad kasvada teised taimed, ainult tema varjus leidub vesi, tema võimaldab kõrves liiklemise ja asustamise. Seepärast on kõige suurem pahe oasile, kui võitjad raiuvad

maha oaasis palmid. Oaas on siis hävitatud. Datlipalmi võib inimene tarvitada mitmeks otstarbeks: palkideks, laudadeks, punumiseks, samuti kõlbab ta põletamismaterjaliks. Ta põleb ilma leegita. Kuid kõige tähtsam on tema vili. Alam sort läheb kaamelite toiduks. Ka jahvatatud kivid. Lõunamaa linnades on datlikauplustel samasugune tähtsus kui meil pagariäridel. Datli saagi järele kõigub kõrves ka teiste ainete hind. Datlid võetakse igasuguse hinna aluseks, nagu meil rukki hind. Datli lõikuse ajaks tulevad kokku igalt poolt karavanid vahetuskaubaga — teravilja, õli, rasva ja nahkadega.

Datlipalm istutatakse kasvudest või külvatakse seemnetest sirgetes ridades. Ta kasvab ligi 40 m kõrguseks. Kõige paremat saaki annab puu 30—100 aasta vanaduses, kuid tema eluiga kestab üle 200 aasta. Tema jämedus ulatub kuni 4 m. Ladvas on kuni 40 linnusule moodi lehte, millest iga aasta kasvab juurde ligi 10 lehte ja maha langeb sama palju. Üks puu annab kuni 200 kg vilja.

Datlipalm ei armasta vihma. Tema vajab ainult kõrvetavat päikest ja pilvita taevast, kuid ta juured vajavad tublisti vett. Leht lehe järele ilmub seda kiiremini, mida kuumemini päike paistab. Araabia vanasõna ütleb, et datlipalmi pea peab olema tules, jalad vees.

Karavan kõrves.

Möödus kesköö. Ebamääraste kogude vahel karavani serai õues algas liikumine — beduiinid ärkasid. Kaamelite jalad vabastati köidikutest, sest ligines aeg alata teekonda.

Kõiksugu väärtusi, milliseid võib pakkuda loodus või suudab valmistada inimkäsi, on siin liival pakkides. Siin on hiina siidi, angoora salle ja sametit, damaskuse mõõku, persia kinžaale, jaanalinnu sulgi, elevanti luid, pärleid, araabia kalleid õlised ja vaike; isegi jääd mägedest. Kõike seda viib karavan müügile Timbuktusse.

Ex libris

Kaup laotakse märssidesse ja asetatakse rippu mõlemile poole kaameli selga.

Mõne tunni möödudes on karavan rakkes. Šeigi märguandmise peale asub karavan teele. Ees sõidab teejuht — lahja araablane, pikk püss üle õla. Kõrval iga kaameli juures käib ajaja. Karavaani kaitseks on palgatud beduiinid, kes kihutavad väledail araabia hobustel või üheküüruga kaamelitel. Sel ajal, kui karavan pikkamisi sammub, kihutavad beduiinid selle eel, jäävad järsku seisma nagu piksest rabatud, et kuulatada, kas ei ole ligidal midagi kahtlast. Kihutavad siis uuesti edasi. Ainult hallihabemega šeik istub tähtsalt ja rahulikult oma kaameli seljas karavani juures.

Päike tõuseb. Ta heledad kiired valgustavad ümbrust. Kõlab šeigi palvehüüd. Karavan jääb seisma. Usklikud ronivad kaamelitelt, langevad põlvili, kummardavad, käed välja sirutatud Mekka poole ja loevad vaikesid palvesõnu. See kestab mõne minuti. Kohe jätkatakse reisi. Kõrves vaikus; ei ainustki häält. Päike põletab, õhk on lämmatav. Inimesed otsivad kaamelite kõrvalt varju. Väsimus, uni.

Kuid järsku on inimesed ärkvel. Nende täbelepanu köidavad imelised helid. Kesk ääretut vaikust kostab nagu kauge sarvehääl, mis kostab mõne sekundi ja vaikib siis. Kuid minuti pärast kajavad hääled teisalt — eriskummalised, jubedad.

Seda ei kuule üksi inimesed, vaid ka loomad. Kartlikult hoiavad nad pea sinna poole, kust tulevad helid. See on luidete laul — need on liivahelid. Ka inimesed kardavad seda. Araablased seletavad, et kõrvevaimud naeravad reisija kannatuse ja peatse surma üle. Nad jälgivad sind ega lase kogu teekonnal silmast.

Arvatavasti tulevad need helid miljonite liivaterakeste kukkumisest, mis muutuvad hääletus õhus valjaks luitelauluks.

Saladuslikud helid! Miks ei kostu need helid igal pool, kus on luiteid?

Saabus keskpäev. Päike seniidis. Kiired langevad

otse peakohal ja kõrvetavad. Vaatepiiril hall vina. . . Tihedamini mässib beduiin riidesse — pikka, valgesse rüüsse, jätab välja vaid silmad ja päevitanud nina. Kokkuvajunud istub ta kaameli seljas. Varem, teekonna alul, ümises kaameli juht lauluviisi, meelitas looma, jutustas talle jutte, ähvardas teda. . . Nüüd mõtleb ta, kuidas pääseda kõrvetavast leitsakust.

Aga ümberringi kõrb. Ei ühtki puud ega põõsast. Ei ainustki elamut. Ükski inimene ei söanda asuda elama siia. Ainult häda pärast läheb ta läbi kõrve, kus ei ole ühtki tähist ta teel. Tähisted on siiski — loomade ja inimeste kōdunenud luud. Nad hukkusid kõrvetormis.

Aeglaselt keerleb õhus kotkas, ettevaatlikult ronib luite tagant šakaal.

Janu vaevab inimesi. Kaasavõetud lähkrid on tühjad juba ammu. Ka kaamelitel on janu. Juba viis päeva ei ole vett. Kauem on raske vastu pidada. Kui nüüd sähviks välk ja ilmuksid äikesepilved, kuidas siis rõõmuseks reisijad! Isegi hirmus lõvi mõirgamine lohutaks neid, kui teadustaja koha ligidusest, kus vett on saada.

Samum.

Kõige pahem on reisijale, kui pääseb valla kõrvetorm samum. Reisija, kes üle elanud selle, kirjutab järgmist:

Õhk muutus järsku eriti lämmastavaks. Taevaservale tõusis kollane pilverünk. Kaamelid muutusid rahuks ja araks. Palavus ei vähenenud, kuigi päike käis juba madalalt. Järsku kattis kollane pilv päikese, ja ilm läks kottpimedaks nagu öösi. Tõusis kerge tuul. Kuid pea paisus ta nii suureks, et reisijad püsisid vaevalt kaamelite seljas. Oli viimane aeg päästevõimalusi leida. „Maha liivale!“ kõlab juhi hüüd. Vaevatud loomad heidavad liivale. Araablased kannavad ruttu veepaunad

kaamelite kõrvale tuulevarju. Nad mässivad endid, nagu vähegi võimalik, rõivisse ja heidavad kaamelite kõrvale. Karavan on vait. Aga juba möllab kõrves torm hirmsa mürinaga. Peenike kui tolm lendab kõrveliiv põletava pilvena ja tungib läbi kõige tihedama kalevi ihu juurde ja põletab kui tuli. Tundsin hirmsat peavalu, huuled lõhkesid, hingamine muutus katkeliseks, rind paisus ebaloomulikult, keel kuivas kurgulakke, lõhkenud huultest jooksis veri, terves kehas tundus hirmus kõrvetus. Nahk lõhkes palavusest, sinna tungis põletav liiv. Nõrgemad kaotasid mõistuse, karjusid metsikult, kuid vaikisid pea. Vaikisid jäädavalt. Vähesed, nende hulgas ka mina, suutsid vastu panna. Maru möödudes hakkas tagasi tulema tumenenud mõistus vähehaaval. Suure vaevaga sain veepauna juurde — kuid see oli tühi! Samum oli hävitanud kõik. Jõud oli otsas. Hädavaevaga sain ronida teise kaameli juurde, kus leidsin paunas natuke vett. Paljud meist jäid surnutena liivale. Järgmised reisijad leiavad sealt vaid luid, mida hindavad kui tähiseid kõrveteel.

Fata-morgaana.

Juba vara hommikul, kui päike hakkas tõrjuma eemale öiset eha, vilkusid vaatepiiril mingisugused nõiduslikud lossid, kaunid linnad ja rohelised puud. Kuid mida kõrgemale tõusis päike, seda kahvatumaks muutusid nad, kuna viimaks kadusid. Inimeste meeoleolu muutus nukraks, hobused ja kaamelid käisid norus peaga, kannatades põletavat janu ja päikese kõrvetamist. Nad vaikivad siiski joogist, et mitte asjata ettekujutusega suurendada piina. Kuhu sa ka ei vaata, kuskil ei ole allika tundemärke. Järsku silmavad reisijad ees vee. Veepinnal peegelduvad lained ja virvendavad nagu kergest tuulehoost. Reisijad seiravad vett pingutava tähelepanuga, kuid rohkem kaameleid. Loomad aga lähevad rahulikult. Mida enam reisijad vee poole ruttavad, seda rohkem

eemaldub see. Päike on tõusnud otse lagipunkti ja põletab mis hirmus. „Vesi!“ hüüab järsku keegi reisijatest. Tõepoolest — eemal suur järv. Järve ääres kasvavad palmid, pikad lahed ulatuvad kaugele kõrvesse. Järve pind lainetab päris korralikult. Liiv krabiseb jalgade all, vaevatud ohked tulevad inimeste rinnast, muidu on kõik vait. Loodus nagu surnud. Liival roomab mõni üksik putukas — ainuke elusa looduse esindaja. Järsku tõusvad järvest salapärased sfinksid, kuid ei — nad liiguvad. Nende varjud peegelduvad selgesti virvendavas vees. Nagu nõiaväel muutuvad sfinksid veelindudeks. Iga minutiga liginevad nad reisijatele ja iga minutiga muudavad nad oma kuju. Kord tõmbuvad nad kokku kui väikesed täpikesed, kord paisuvad nad suureks kui rasvased kured. Mõlemad linnud muutuvad järsku kaheks, ja nüüd on neid juba neli. Kaks neist on peaga alla poole, kaks neile otse vastu. Vesi nähtavasti voolab nende jalge alt edasi, kuna linnud jäävad paigale. — Läänud veel mõne sammu, leiavad reisijad seal kohal kaks kaarnat, kes nende liginedes tõusvad vastumeelselt üles kuumalt liivalt ja lendavad kraaksudes kõrvale.

Need pildid ärritavad veel enam reisijate ettekujutust. Miski ei ole pahem janunevale, kui näha vett, aga seda mitte kätte saada. Sellest pettusest suurenevad piinad veelgi. Janu muutub väljakannatamatuks, õhk kõrvetab, iga hingetõmme suurendab tuld veres. Juba on näha mõnel kaamelil silmis mingit hirmu, neil pöörstab pea. Nad värisevad nõrkusest ja seisavad vaevalt jalul. Nende saatuse on otsustatud. Veel mõni samm, ja kaamelite jõud on otsas. Korisedes langeb maha kaamel ja vaatab kurvalt kaugenevat karavani, nagu paludes abi. Tema peremehe usk ei luba looma tappa. Ta jätab looma maha surema piinadesse, loomulikkur surma. Aga kullid ja šakaalid on juba märganud saaki. Terve kari kaarnaid, kraaksudes ja tiibu lehvitades, keerleb sureva looma kohal, ja enne veel, kui loom on surnud, algavad ahned kiskjad ta jagamist oma vahel, rebides ta tükkideks.

Karavan aga jätkab teekonda. Päike hakkab va-

juma. Kaamelitest langevad liivale pikad varjud. Äkki saavad kaamelid rahutuks. Nad sirutavad välja kaela, ajavad ninasõõrmed suureks ja hirnuvad — nad on haistnud vett. Seda ei ole veel näha, kuid kaamelid tunnevad iga vähemagi niiskuse juurevoolu õhus. Loomad pingutavad viimast jõudu; miski ei suuda neid enam pidada, kui nad ruttavad allikale. Inimesed usaldavad loomade peent haistmist ega püüagi neid pidada. Vastupidi, on isegi rõõmsad sinna jõudes.

Ja paistavadki kaugelt puie ladvad, siis rohi ja lõpeks allik . . . See on oas.

Autol läbi Sahaara.

Kuni meie päevini on olnud ainsaks liiklemisvahendiks läbi Sahaara kaamel. Kuid detsembris 1922. a. läbistas selle esmakordselt auto. See juures sooritas auto tee (3500 km) 20 päevaga, mille käimiseks kulub karavanil mitu kuud. Selle võidu kõrve üle saavutasid prantslased. Selleks otstarbeks valmistati erilised sõjatankide laadilised autod. Need võisid sõita liivas, ilma et nad oleksid vajunud sisse. Autode sõidukiirus oli 40 km tunnis. Selle ekspeditsiooni algatajaiks olid kaks prantsuse ohvitseri. Nende sõidusiht oli läbistada Sahaara ja jõuda Timbuktusse. 17. detsembril 1922. a. vara hommikul algasid reisijad teekonda viiel autol. Autod oli varustatud kuulipildujate ja püssidega. Reis algas Turhuti linnakesest, mis asub lõuna Tuneesias.

„Meid võtab vastu liivameri ja lited,“ kirjutab üks reisijaist. „Autod vuhisevad mängides läbi liiva, teed mööda, mis on tähistatud janust ja tormist hukkunud kaamelite ja inimeste luukeredega. Esimesel jõulupühäl saabusime väikesesse oasi, kus kohtasime kõrveelanikke — tuareegisid. Nad olid üllatunud meie ootamata ilmumisest, kuigi nad ei lasknud seda välja paista.

Reis läks edasi vahejuhtumisteta. Hakkas paistma Hogghari massiiv. Ta terav tipp paistis sinetaval vaate-

piiril. Siin oligi Sahaara keskoht — „õuduste maa.“
See on tuareegide riik.

Tuareegid sõidavad meie poole kiire kihutamisega väledatel kaamelitel. Nende ristikujulise märgiga nahksed kilbid, must vaaal, mis varjab nägu, ja pikad, sinised riided teevad neid salapäraseiks.

Meie juure tuleb suguharu juht. Ta tervitab meie ilmumist, kuid meie imestuseks ei näi nad olevat huvitatud sugugi meie masinaist ega kaota oma igapäevast rahu. Kui palusime päälikut sõita meie autos, istus ta säälsamasuguse rahuga kui kaameli seljas. Alles kui välja hüppas autost väike koer, jätsid tuareegid oma sammupoosi ja võtsid koera vastu imestuse-hüüdega. Väike koerake, keda nad ei olnud näinud kunagi, üllatas neid rohkem kui tehnika viimane sõna.

Ees oli neljasaja kilomeetri pikkune tee läbi veeta kõrve. Sellele teele asuvad ka kõike julgemad karavanid hirmuga.

Kõrve pind oli kaetud peenikese musta tolmuaga, kuhu meie outo rattad jätsid kaks surnukahvatut roobasjoont. Keskpäeva ajal hakkasid õhupeegaldused. Järvede peeglised kaldad tekkisid ja kadusid. Missugust piina valmistavad nad nendele, kellel veepaunad tühjad!

Karavanid kardavad neid kohti ega julge asuda sellele teele. Meie autod läbistasid selle maa, mis polnud näinud inimest aastasadu. Ainult metsikud kaamelid ja eeslid uitasid karjana teel. Maapind kivine ja ebatasane. Autojuhtidel peab olema osavust et hoida sõidukit vaos. Tuul keerutab liiva, tungib igale poole. Tahame süüa, aga ei või avada konservide kaant: liiv tungib sinna silmapilkselt.

Vaevatud tuulest ja päikesest, jõudsim viimaks peatuspaika. „Õuduste maa“ järele algasid Sudaani rohtlad. Kuid veel oli ümbrus õudne. Tulikuum päikeseketas kõrvetab maad, kilomeetrid tunduvad lõpmatud. On lõppenud luited. Igal pool okastaimed. Riideis, juustes, autopatjades ja sukkades tundub pisteid.

Kaks esimest autot jäävad järsku seisma. Meie

imestuseks algab rohtlas tulekahju. See tekkis kukkuvast padrunist, mis süttis põlema tulikuumal maapinnal. Takistamatult haarab tuli siia ja sinna. Kuivas rohus on teda võimata kustutada. Tarvis on rutata, et pääseda tule piirkonnast. Tuli on ehmatanud rohtla loomi: külg-külje kõrval punuvad antiloobid, jäneseid ja gaseelid võidu šakaalide ja hüüanidega, et pääseda ühise vaenlase — tule — eest.

Teekond lõpeb. Tundub eemalt Nigeri niiskust õhus. Ta paitab hellalt liivast ja tolmust paistetanud hingamisorgane. Lõppeks paistabki jõe peegelselge pind. 7. jaanuaril 1923. a. lõppes teekond Timbuktu värvavais.

Timbuktu.

Mitmed Kesk-Aafrika linnad on oma pindala ja elanikkude arvu poolest kaunis suured, kuid väliselt sarnanevad nad rohkem küladele kui linnadele. Omapärasem linn kogu Aafrikas on aga Timbuktu.

Timbuktu asub kahe km kaugusel Nigerist põhja pool, kuid tõusuajal ulatub vesi linnani ja eeslinnagi. Põhja poolt linna algab Sahaara, aga lõunas asuvad viljakad Sudaani rajad. Varem oli linn suurem, kuid alalised kallaletungimised kõrveelanikkude poolt on takistanud ta loomulikku arenemist. Alles linna prantslaste vallutamisest saadik on lakanud kallaletungimised. Praegu on linn tähtsam kaubapunkt Põhja-Aafrika ja Lääne-Sudaani kaupadele. Väliselt ei jäta linn meeldivat muljet. Enamjagu maju on ehitatud savist, mõned üksikud kivist. Mõnel neist on eesküljed kaunis hästi voolimisega ilustatud. Nagu kõigis muhamedi linnades, nii on ka Timbuktus kastmajad, — majad täiesti ilma katusega. Seesuguse kastmaja servadel on kuni 2 m kõrge savimüür. Niisugune katus on elanikkudele õhtuti armsamaks viibimispaiaks. Muhamedi ilmas on iga maja jaotatud kaheks:

esimeseks — meeste- ja tagumiseks — naistepooleks. Esimene pool koosneb võõrastetoast ja suurest saalist, kust viib trepp katusele ja üks õue. See on esimene õu. Toad asuvad õue taga seinas. Esimese õue taga asub teine, mille poole samuti asuvad toad. Need on naistele ja lastele. Sinna pääseb vaid mees ja mõni õige ligidane sugulane. Seesugune elamu on jõukal muhameedlasel.

Linna äärel on pilt teissugune. Seal asuvad roost ja hagudest punutud poolkeraonnid. Neis elab kehvem klass. Linna tänavad on kitsad, kõverad ja koristamata.

Mitte üksi linnas, vaid ka kogu ümbruses puudub pea igasugune taimestik. Nõni üksik palm ja kaktus — see on kõik.

Harilikul päeval on linn vaikne, aga laadapäeval elustub see. Sel päeval näeme maurisid Marokkost, berbeerisid ja tuareegisid kõrvest, mandingosid ja sonraisid ning igasugu neegreid Sudaanist.

Kõik Timbuktu tähtsus seisab ta väliskaubanduses. Niger, tehes Timbuktu kohal looga, on soodsamaks kaubaveo teeks nii lääne- kui ka lõunapoole. Ja Timbuktu tungib kaugemale kõrvesse kui ükski teine Sudaani linn.

Kano.

Linna piirab kümne meetri kõrgune paks kiivimüür, mille pikkus 18 km. Linna viib viisteistkümmend suurt raudväravat. Müür on päikese käes hästi kuivanud, on savist ning küllalt tugev.

Linna sattusime selle kuu tähtsamal turupäeval. Kõik võrdlemisi kitsad tänavad olid täitunud kirjult rõivastunud neegreist. Naised oma sinistes linades, näod värvitud, lapsed selga seotud, käed jalad täis kivist, vasest ja luust võrusid, sõelusid pooljookstes meeste, eeslite ning hobuste vahel, kandes peas suuri kalbasse ja tukunjasid. Kirjult rõivastunud mehed käisid edasi-tagasi, kisades ja žestikuleerides. Mõni rikkam mees sõitis ratsa oma väi-

kese hobuse seljas, keda tagant peksid üks või paar poolalasti ja räbalas kannupoissi. Flegmaatilised eeslid oma koletõsiste nägudega tassisid mingisuguseid suuri, õlgedesse või mattidesse mähitud pakke. Kõikide vahel jooksid ja karjusid meeletult poisikesed, mustad kui väikesed kuradikesed, kes jooksid auto lähenedes vingudes teelt kõrvale.

Suundusime ühe turuvälja poole. See oli nelinurkne väli keset linna, mille pikkus umbes 200 meetrit.

Naiste ning laste vingumisele, meeste lärmitsemisele ja eeslite hingeldavale karjumisele aitas hoolikalt kaasa, et põrgulärm suurem oleks, veel viis trummi keset turuvälja, mida peksid atleedi välimusega poolalasti higised mehed kahe vahetusega. Ford'i pasunahääl oli kui tilk vett merre...

Läksime jalgsi, jättes auto ühe nuudiga neegri hoolde kes asus peletama eemale silmapilkselt ümberkogunenud uudishimulikke. Pikkades ridades seisid teiba otsa asetatud matialused. Iga sarnase matialuse all kükitas paar neegrit oma mahalaotatud kauba taga. Pudu-kauplustest võis saada kõike, mida aga soovid: mitut liiki nõope, roostetatud nõelu, lõssilitsutud tikutoose, küünlajuppe, neegrivärvi, suhkrutükke, klaaspärleid, peeglitükke, pudelipõhju jne. Mõnes „äris“ leidus ka mitmet värvi riidekaupu, vooditekke, taskunuge, emailleeritud kausse, lõhnaõlisid jne. Vähe eemal asus eesliturg; selle kõrval liivane lihaturg, millest aga ruttu tuli mööda minna, sest neegrid ei armasta seal hoida just kõige värskemata kaupa.

Kõigi nende putkade vahel jalutasid ja lärmitsesid võidu neegrid ja eeslid. Tam-tami ümber, mis aset võtnud ühe suure ahvileivapuu all, oli koondunud tururahvas, kel äriasjad aetud, kes tahtis pisut puhata, või kes tahtis järgi mõtelda mõne suurema kavatsuse üle: viie trummi metsikul mürinal on neegri tunnetele kõige parem, rahustavam ja julgustavam mõju...

Tam-tami seljataga asus viis-kuus rätsepat täiesti ehtsate Singeri masinate taga ning õmblesid neegrite

bu-bu'sid (valge pikk särk); nende kõrval istus maas, jalad risti all, umbes tosin kingseppi, kes mitmevärviliseks pargitud lambanahkadest valmistasid markuube ja härjanahast taklamiisi. On ju kõigile teada, et muusika saatel edeneb igasugune töö jõudsamini; seepärast on asunud ka need tublid käsitöölised muusika lähedale, et saada ta vaimustavatest helidest vaimustust.

Edasi jõudsime savitööstuse saaduste juurde, kus õige suurel platsil oli hunnikus tuhandeid savist veeanumaid, väikesi kargulette ja savivaase. Need olid juba Kano oma tööstussaadused; hulk elanikke teenib endale selle tööstusega leiba. Nende tööriistad ja abinõud on koleprimitiivsed, kuid tööd teevad nad hoolikalt ja isegi ilustavad oma mitmesuguseid savianumaid lihtsate ornamentidega ning värvidega.

Turult minema sõitnud tegime veel suure tiiru linnas, et vaadelda teda. Suurem osa maju on ehitatud kuivanud savist ja kaetud lamedate katustega — kastmajad. Ainult üks kitsas avaus on ukseks. Sagedasti piiravad tänavaid savist õuemüürid, kust viib väike uks õue. Seal asub paar-kolm kandilist savist või õlgedest ja roost silindrikujulist hütiti. Mõne rikkama neegri maja on suurem, ta uks laiem, ja terve maja on lubjatud valgeks. Sagedasti ehivad säärast maja veel mitmesugused saviilustused, eriti just ukse ümber.

Viktooria-Njansa järvel.

Lõppeks saime oodatud lootsiku. See oli lihtne, õonestatud puutüvi. Suure puuriga uuristasin ta külgedesse mõned augud, pistsin sinna loogakspainutatud oksad ja katsin need rooga. Selkombel sain midagi kajutitaolist.

Varustasime endid neegritelt ostetud kanadega ja kuivatatud kaladega ja algasime sõitu. Meid saatsid külapäälilik ja veel kaks-kolm neegrit, teised põgenesid ära hirmus, et neid pannakse sõudma. Sõidu eel palus päälilik

minult mõne helme. Ta viskas nad vette, et rahuldada järve vaime, kes meid muidu võiksid uputada. Esimene sõidupäev oli ülev. Järv oli vaikne, peegelsege, taevas pilvitu. Sõitsime idakalda ääres, meetrit 50–60 äärest. See kallas oli kord liivane, kaetud õite ja rohuga, kord kaljune, mis müürina tõusis veest; nende vahel vulisesid ojakesed ja kasvasid palmid. Kõik see peegeldus järve vees kui määratus peeglis.

Vees ujusid ja lõbutsesid suured jõehobuste karjad, avades kord üks, kord teine punakasroosad lõugu. Mitu korda oli mul soov saata kuuli ühte neist, kuid mind peatas see, et minu saatjad ei oleks iialgi loobunud ta lihast, mis oleks takistanud mu sõitu terve päeva. Krokodille oli lugemata palju. Kus aga päike soendas liivakallast, seal lebas tingimata kümnekond pruune mürakaid; sageli, kui sõudsimel kaldale liig ligidale, hüppasid nad hirmuga põõsastest vette.

Sõudjad töötasid hoolega. Sõitsime terve päev, enne kui paistis küla. Siis sõitsime randa, tõime ühes oma väljavoodid, tegime üles tule ja valmistasime öö vastu. Külalt saime osta noore kitse, mis rändas kohe mu suurde katlasse. Ma tasusin ohtralt neegritele helmedega ja sitsiga, et virgutada muretsema neid homseks jälle moon.

Õhtul tuli suur vihm. Ta ei tulnud tilkadena, vaid voolas jõena, nii et kustus me tuligi. Õhk täitus moskiitodega, kelle eest ei olnud põgeneda kuhugi; öö oli lämmastav ja soe. Katsime endid nahkadega ja magasime vihma käes, kuna onnis või lootsikus osutus liiga palavaks.

Valang kestis kogu öö, ning hommikul näis meie öömaja väga vilets. Inimesed magasid märjal liival, märkegade nahkade all. Seepäälle vaatamata magasid nad nii raskesti, et ma suutsin äratada neid vaevalt. Kui nad lõppeks ärkasid, ei tahtnud keegi mind aidata. Nad lebasid läbi märjad ja suitsetasid meeleheitel oma lühikest savipiipu.

See katkestas mu kannatuse. Teatasin, et sõidan üksi ja ei oota kedagi. Lõiganud kaks bambuse keppi, tegin ma ühest masti ja teisest ristpuu. Siis toibusid

sõudjad ja võtsid aerud. Istusin tüürile, tuul paisutas purje, ja sõit algas.

Sõudes kalda ligidal nägin ma järsku vees elevanti. Ta läks nii sügavale vette, et ainult ta pea ja lott paistsid veepinnal. Meie liginedes läks ta hoopis vee alla, jättes veepinnale vaid loti otsa. Möödusime temast sammu 50 kaugusel.

Vähe edasi kohtasime terve karja elevante. Lugesin kuni 14 suurte kihvadega hiiglast. Nad suplesid kõik väikeses säärelõukaga eraldatud järvekeses. Käskisin sõudjaid hoida kalda ligemale, et näha pilti ligemalt. Nägime sealsamas, paarsada sammu eemal, kõrges rohus veel seitset elevanti, kuna kari askeldas vees rahulikult edasi, kallates vett lotiga õlgadele ja selga.

Samal kaldal nägime suurt magavat krokodilli. Lootsiku liginemine äratas ta. Ta tormas vette ja, ujunud sammu 25, tõstis pea veepinnale. Mu püss oli palju kannatanud niiskuse käes, et ma temas küllalt kindel ei olnud; otustasin teda proovida. Sihtisin krokodilli pihta, vähetahapoole silmi. Püss osutus korras. Kuul tabas, ja kramplikult sabaga pekstes vajus krokodill põhja. Sõudjad olid paugust ehmatunud ja rahustusid suure tegemisega. Kalda ääres oli vett ainult paari meetri sügavuselt ja see oli nii läbipaistev, et nägime põhjas purustatud peaga krokodilli selgelt. Võtsin ühe sõudja oda, lõin selle läbi kõva soomuse krokodilli kuklasse ja tõstsin ta aegamööda veepinnale. Veepinnal viskasime ta kaele silmuse ja tassisime kaldale. Ta pikkus osutus 7 arsinat. Kuigi ta näis olevat surnud, hammustas ta ägedusega lõugadesse-pistetud bambusekeppi. Minu kaaslased raiusid ta pea ja hakkasid hankima liha. Veerand tunni järele oli meil juba kaunis suur tagavara krokodilli liha; muidugi maitstes ta neile, kes seda võisid süüa; mis puutub minusse, siis ei tea ma midagi vastikumat krokodilli lihast.

Kell 2 jõudsime suure Kivesa küla juurde. Liginedes rannale, leidsime imestusega, et puudus harilik kisa, mis peaks kostma külast. Kõik oli vait. Meie imestus kasvas veelgi, kui nägime söömas karja metshärgi otse küla serval.

Sõudjad kinnitasid, et alles 5 nädala eest nemad kaubitsenud siinses külas sama külvavema Ponda'ga, ja imestasid väga, miks nüüd keegi ei tule vastu.

Otsustasime minna otsima selle imeliku nähte põhjust. Kartes kallaletungimist võtsin püssi ja revolvri ning paugutasime küla suunas.

Teel leidsime palju savipotte, pinke, kõrvits-kruuse, milles hoiavad neegrid harilikult vett ja palju muud kraami.

Meie ees lebas mädanenud laip, millel osutus seljas suur haav; ta kõrval oli tardunud vereloik.

Mõni sammu edasi leidsime jällegi neegri laiba: eemal kraavi ääres koguni kolme mehe ja ühe naise laiba, kellest üks oli raiutud tükkideks. Läksime külla. Aiad olid lükatud ümber ja kohati põletatud. Kuni 50 onni oli veel puutumata, teised olid langenud tuleohvriks. Söestunud palmide ja banaanide tüved paistsid nende vahel. Igal pool vedelesid neegrite majariistad — roguskid, odad, potid, korvid, puust taldrekud jne. Kui astusime ühte tervesse onni, hüppas sealt välja must kass, kohutades meid selles surmariigis.

Nähtavasti oli siin hiljuti olnud sõda. Säärased sõjad — röövkäigud — on neegritel harilikud. Valinud pimedada öö, tungib üks suguharu teise kallale. Sõjamehed põletavad magava küla, tapavad ja veavad vangi ehmunud elanikud, viivad kaasa loomad.

Kui asusime sinna telki, kus asunud küla päalik Ponda, veendusime, et tema oli talitanud samuti oma naabritega. Ta ukse ees oli 30 luitunud inimesepaaluud.

Nüüd oli mulle küllalt selge, milleni viib see igavene vaen neegrite seas. Mõistsin ka, miks mitmed elanikud põgenesid meie lootsikut nähes ja miks külad ümbritsetud sagedasti nii suure aia ja valliga. Sain aru, miks on neegrid nii armetud ja vaesed, hoolimata rikkalikust loodusest. Lahkunud sellest surmariigist sõudsimise edasi, ja mõne tunni pärast jõudsimise sinna, kus Niilus voolab välja järvest.

Mõnda Abessiiniast.

Lõigatud mägedega ja kõrbedega kõigest muust maailmast, on Abessiinia hoidnud alal samasugused iseloomulikud kiltmaa jooned nagu Tiibetki. Tõsi, pealinn Adis-Abeba on ühendatud muu ilmaga raudtee kaudu, mis viib Prantsuse Somaalimaa sadamalinna Djiboutisse. See on aga ainuke raudtee riigis, mis on suurem kui Inglismaa, Prantsusmaa, Belgia ja Hollandi kokku. Rongid sõidavad ainult päeval, sest et danaki suguharul on kalduvus teha raudteeroobastest odaotsi ja telegraafitraadidest käevõrusid, mille juures nad teed muidugi rikkumata ei saa jätta. Vihmaajal kulub Djibouti ja Adis-Abeba vahelist teed, mis on 800 km pikk. sõita 3—4 päeva, sest et vihmavalangud on uhtunud sagedasti raudteetammi paiguti ära.

Adis-Abeba, mis tähendab „Uus Õis“, on linn mõnetuhande majakese ja 60 000 elanikuga. Kuigi mõned majad on ehitatud moodsa Euroopa stiili järele, valitsevad siin siiski vanaaja kombesid.

Rahvas kannab ikka veel rõivaid, missuguseid kanti juba vanal hallil ajal. Nad koosnevad puuvilla särgist, pükstest ja chanast. Viimast kantakse päeval togana ja tarvitatakse öösi vaibana.

Mõrtsuka üle mõistab kohut tapetu sugulane. Kohutumõistmine on lihtne. Iga möödamineja võib saada tänaval kohtnikuks, kui on tarvis lahendada mõni tüliküsimus. Sarnaseid tüliküsimusi lahendatakse kusagil tänavanurgal suure ajarai-kamisega. Kurjategijate üle peetakse aga lühidat ja karmi kohut Moosese seaduste järele. Ei ole haruldane näha turuplatsil korraga 10—12 laipa völlastes või puu otsas rippumas. Hiljuti pöörasid aga võimud vana põlise kombe juurde tagasi, mille järele antakse mõrtsukas tapetu kõige lähemale sugulasele, kes peab ta ära tapma ükskõik missugusel teel.

Huvitavamaks peoks on abessiinlasil „gebburi“ või tooreliha söömise pidu. Tuhandeid mehi — sõdureid, ohvitseri, hoovikondlasi ja orje — on kogunud siis kõik

pikkade laudade ümber. Teenrid kannavad vahepuudel vahet pidamata tooreid loomakintse laudade vahel. Iga mees võib lõigata omale tüki liha oma noaga lahti. Suu topitakse liha nii täis, kui vähegi mahub. Ühel sarnasel peol süüakse ära keskmiselt 400 härga.

Üldiselt valitseb Abessiinias feodalism. Iga kodanik peab tegema tegu oma isandatele, ja teopäevade hulk on määratud kindlaks

Kõige paremini iseloomustab Abessiinia olukorda järgmine lugu. Valitsejanna tahtis kord sõita pealinnast eemalolevasse kirikusse. Selgus aga, et puudus sinna tee. Asuti seda puudust kõrvaldama. Printsid kanusid kive, suured võimukandjad ja ametnikud aitasid kaasa. Nii oli mõne päevaga tee sillutatud, ja keiserlik kõrgus võis sõita kirikusse.

Kuna valtseb feodalism, puudub tööstus täiesti. Maad haritakse puust sahkadega, mis kriimustavad maapinda ainult veidi. Siiski võib näha pealinnas juba mõnd autot, ja asevalitseja palees süüakse euroopa toite euroopa moodi. Huvitav on aga tähendada, et Abessiinias moodustavad abessiinlased vähemusrahvuse, neid on ainult $\frac{1}{3}$. Teised elanikud on kõik suure galla rahva liikmed.

Ekvatoriaalse Aafrika mägede loodus.

Ühe haruldasema looduspildina maailmas esindub Jaapani ja Mehhiko looduse kõrval kahtlemata ekvatoriaalse Aafrika mägede loodus Kilima-Ndžaro, Kenia ja Ruvenzori juures.

Kilima-Ndžaro mäe, 6000 meetrit kõrge, leidis esimesena üles saksa misjonär Rebmann 11. mail 1848. a. Kuna selle mäe tipul pidi misjonäri sõnade järele särama igavene lumi, siis ei uskunud seda juttu keegi Euroopas. Alles 1899. a. kinnitas reisimees Hans Meier, et niisugune ime on olemas tõesti. Kilima-Ndžaro, nagu Keniagi, mis 5600 meetrit kõrge ja mille leidis üles teine saksa

misjonär Krapf, on vulkaanilise tegevuse saavutus. Kuna Kilima-Ndžaro aga asub enam ookeani kalda läheduses, kerkib Kenia tipp taeva suurel lagendikul. Otse musta mandri südames asub Ruvenzori, 1200 kilomeetrit eemal mererannast, Uganda ja Belgia-Kongo piiril, ning kuulub osalt Niiuse jõe basseini. See pole üksik vulkaan, vaid terve mägede ahelik mitme lumise tipuga, esimest korda avastatud valge inimese — kuulsa Stanley — poolt 1888. a. Teda ümbritseb peaaegu alati tihe udu. Esimesena jõudus Ruvenzori harjale 1906. a. Abruzza hertsog.

Igavese lume ja jääliustikkude piirkond neis mägedes algab umbes 4800 meetri kõrguses, millest allpool läbi-pääsmata tihnikud, võib öelda — ainult mets, mis kuulub mitme vöö taimestikku. Nii kasvavad siin all hüügla-kadakad ja puutaolised sõnajalad, umbes 2000 m kõrgu-ses. 800 m kõrgemal leidub isesugune tugev bambuse-pilliroo mets. Järgmises vöös leiduvad alpi heinamaad, pä-ratu suured lobeeliad j. t. — kuni 4000 m kõrguseni. Ülalpool algab n. n. Alpi kõrb, kus ainult paljad kaljud ja veel kõrgemal — lumi ja jää. Allpool metsade piir-konda asuvad ülesharitud põllud palmide vahel. Neid põlde kasutab tšagga rahvas.

Reisija, kes jõudnud nimetatud mägede metsade piir-konda, arvab esialgu, nagu viibiks ta teisel planeedil — nii ennenägematu ilus ja võrratult haarav on looduse pilt. Eriliselt mõjuv vaade avaneb Va-Taiti juures kauge veetu lagendiku peale, mille keskel lumes sädelev Kilima-Ndžaro. Siin ümber kasvavad puud ja taimed, mis moodustavad otsekui päratu suure botaanika-aia, kus kõige fantastili-semad puud ja põõsad, miiliseid ei leidu kuskil maa-ilmas. Otse kirjeldamata ilus on Ruvenzori juures Kabu-amba org, kus peale ekvatoriaalse Aafrika taimeriigi meid üllatavad veel Aafrika loomastiku ja linnustiku esitajad. Ka Aafrika loomastik on siin esindatud küllaselt.

Sennari tamm.

Hiljuti avati pidulikult Makvaris, mis oli veel 15 aasta eest peaaegu tundmata külakene Sudaanis, hiigla Sennari tamm, millega pandi piir senise Niiluse voogudele. Tammi ehitamist peetakse suurimaks sündmuseks Sudaanis pärast selle maa uuesti vallutamist 1893. aastal.

Sennari tamm asub samanimelise linnakese läheduses ja on ehitatud laiade maa-alade niisutamiseks Valge ja Sinise Niiluse vahelises kõrves. Varem tunti seda maa-ala Sudaani viljaaidana, kuid kasvada võib vili seal ainult kunstliku niisutamise abil. Gezira kõrb on ligi 5 milj. aakrit suur, sellest oli aga ainult väike murdosa kultiveeritud. Kui inglased teist korda Sudaani peremeesteks said, ärkas mõte aheldada Niilust, panna miljonid aakrid kasvama vilja kui ka puuvilja. Nagu teada, peab ostma nii vilja kui ka puuvilja Ameerikast ja Indiast. Et ameeriklaste puuvilja monopolist vabaneda, asuti Sudani eksploateerimisele. See oli umbss 25 aasta eest. Siis alustas Briti suurim niisutusasjanduse tundja sir William Garstin uurimisi Geziras ja leidis, et suure tammi ja laialise kanalite võrguga on võimalik muuta hiigla maa-alad viljakandvaks.

Tamm on kolm kilomeetrit pikk ja sellest on 1800 meetrit ehitatud jõkke. Muu osa tammist on lihtne sein, ehitatud jõe mõlematele kallastele, sest muidu ei oleks võidud koguda tasase maapinna tõttu küllalt suurt veehulka. Kõrgemalt kohalt on tamm jõepõhjast mõõdetult 26 meetrit kõrge. Tammi vundament on 10 ja ühes kohas isegi 12 meetrit sügavale jõe põhja tehtud. Vee reguleerimiseks on tammis 8 sulgu, mis 8,4 meetrit kõrged ja 2 meetrit laiad. Peale nende on peakanalis 14 sulgu, millede läbi lastakse vesi harukanalite võrku. Need sulud on viis meetrit kõrged ja kolm laiad. Praegu on niisutatud 300.000 aakrit maad ja selleks kasutatud ainult pool sulgude üldarvust. Tammi ehitusel müüriti 423.000 kantmeetrit seina ja materjal kaalus miljon tonni. Tööl oli viimasel ajal 19.000 meest; pooled neist olid sudaanid

ja pooled saidlased Ülem-Egiptusest. Et tammi taheti algava vihmaaja jaoks valmis saada, siis kestis töö vahetpidamata. Oõseti valgustati töö kohta 2000 küünla elektrilampidega.

Tamm on ehitatud nii, et see on ühtasi sillaks, mille peal raudtee üle Niiluse jookseb. Reservuaari mahtub 636 miljonit kantmeetrit vett. Allpool tammi ulatub kanalite võrk 93 miili kaugele ja 12 miili sisemaale. Peakanal on 70 miili pikk; harukanalite pikkus on kokku 680 miili.

Tammi ehitamine on läinud ilma vahejuhtumisita. Egiptlased olid arvamisel, et Sennari tamm võtab neilt vee Niilusest ja tagajärjeks on kuivus jõe alamjooksul. Nad protesteerisid ägedalt ja viimaks anti asi erapooletu komisjoni otsustada. Komisjon leidis, et egiptlaste kartused on põhjendamata, sest Niiluses jätkub vett küllalt. Et vahekorda Egiptuse valitsusega mitte teravaks ajada, lepidi kokku, et seni kui Egiptus pole oma niisutamise kava teostanud, piirdub Inglismaa ainult 300.000 aakri niisutamisega Sudaanis. Kui Inglise esitaja sir Lee Stack novembris 1924. a. egiptlaste poolt tapeti, nõudis Inglise valitsus ultimaatumiga mõrtsukate karistamist ning võttis ka eelpool mainitud kokkuleppe tagasi. Hijem lubati siiski uute kavatsuste plaanitsemine erapooletu inseneri kätte anda. Asi on ikka otsustamata, kuid arvatakse, et Sudaanis oleks võimalik, ilma et see oleks egiptlastele kahjulik, suurendada niisutatud maa-ala 50 protsendi võrra.

Sennari tammi, kui niisuguse suurima maailmas, tähtsus seisab selles, et selle abil loodab vabaneda Inglismaa Ameerika vilja- ja puuvilja-monopolist.

Ürgmetsas.

Kujutage ette maa-ala, mis suuruselt võrdne Prantsusmaa ja Hispaaniaga, mis tihedalt küllutatud metsahiiglastega, mille kõrgus ulatub kuni 40 meetrini ja mille võsad on nii läbi põimunud teineteisest, et ei ole näha ei ju-

mala päikest ega taevast — nii kirjeldab Stanley Aafrika ürgmetsa, kust läks läbi ta ekspeditsioon.

Ühelt puult teisele viskuvad liaanid, moodustades viiest kuni kolmekümne sm jämeduseni kõisi; nad väänlevad üles, langevad festoonidena alla, haarlevad puu tüvesid ümber tihedate spiraalidena kuni ladvani ja langevad sealt õilsete õiekobaratena ja kummaliste lehtedena alla; ühinedes puie lehtedega matavad päikese valguse täielikult. Kõrgemaist okstest langeb neid õitsevaid kõisi sadadena kuni maani, kus nad moodustavad mitmesugused kiudude vihud; mõned aga, veel peenemad niidikesed, seovad läbipaistva kardinana õiskõisi.

Risti neile rippuvaile liaanidele põimuvad teised. Iga haru ja horisontaaalse oksa peal kasvavad hiigla sammaspoolikud kui kapsapead, kuna teised taimed, mille lehed on kui mõõgad või kui elevandi kõrvad, peale selle igat sorti orhideed, täidavad vähemagi vaba ruumi. Kõike seda ümbritsevad sõnajalad õhukese vuaalkardinana.

Seal, kus pikne on purustanud metsahiiglase ladva ja kuhu nüüd tungib päikese valgus, või kus maru on murdnud maha mõne lagendiku, seal algab uute pungade vahel meelearaheitlik võitlus kiirema pääsu eest valguse ja päikese poole; nad ronivad teineteise peale, tungivad teineteisest läbi, põimuvad ühte, matavad teineteise alla ja, lõppude lõpuks, moodustavad läbipääsmatu rägastiku. Kummaline, peaaegu ebaloomulik päikese puudumine, igavene hämarik, liikumatus ja hääletus täidab sügavalt hinge üksilduse tundega, mis sunnib ümber vaatama ja küsima, kas ei ole see unes. Ümbritsevad taimhiiglased on ülisuured, kuid ühes sellega nii kaastundmatud ja valjud...!

Ürgmetsas on lõpmata ilu, kuid ta sügavuses asuvad tuhanded õudused. Pealtnäha on ta hääletu ja liikumatu, kuid temas keeb tegevus, hävitav ahnus ja kurjus. Kui tahate mõnuleda ürgmetsa ilust, siis ärge seisatage minutiks. Katsuge avada märkuste-raamat — kohe lendab raamatule tosin liblikaid; mesilane keerleb käe kohal, teine püüab sind nõelata otse silma; nina ees iniseb kiin;

erilane põristab kõrva ääres, terve kari sipelgaid ronib jalge mööda üles . . .

Ja öö ürgmetsas? Meie metsades on öösel vaikus, seal kajavad tuhanded hääled. Missugune kiskja või madu ei või tungida sulle kallale! Aga minut vaikust ürgmetsas — veel õudsem! Keset ööd kuulduvad järsku hääled kui kahuri paugud — langes mõni puu.

Ka inimesed ürgmetsas on reisijale vaenulikud. Aafrika ürgmets, nähtavasti, ei võimalda areneda rahulikke kalduvusi.

Käabused elevandi jahil.

Elevandijaht on väga hädaohtlik ettevõtte. Moodne Euroopa kütt, kes läheb jahile hiiglasuure elevandipüssiga, võib vaevalt kiidelda, et ta on vapper kütt; ta peaks siis omama Aafrika pärismaalaste meetodid või surmapõlgavalt vastu astuma pealetungivale metsahiiglasele, et lasta külmavereliselt oma kuuli viimasel õigel silmapilgul. Kui kuul ei taba surmavalt, siis tormab elevant hirmsas vihas laskjale kallale. Häda sellele, kes ei saa põgeneda, ja elevandi lott haarab ta kinni. Ta on päästmatult kadunud. Elevant oma tarkusega otsib välja teiste küttide seast just selle, kes saatis kuuli. Ta haarab selle kinni, paiskab mitukord õhku ja tambib viimaks puruks.

Veel kardetavam kui moodsate jahiriistadega varustatud eurooplasele on elevandi küttimine pärismaalasele, kes algelise relvaga läheb elevandi kallale ja ta ka surmab.

Iseäranis julged on Kesk-Aafrika ürgmetsades elavad pigmäed. Need on käabused, kes elavad väga laialdastel maa-aladel. Seal, kus nad elavad puht küttidena, on nad hoidnud alal oma vana osavuse. Nende keha paindumus võimaldab neil läbi tungida ürgmetsa tihedamast väänkasvude rägastikust. Kui pigmäe ajab taga metsiooma läbi puude, juurte ja väänkasvude, siis tõendab see et alamal kultuuriastmel seisev inimene täiesti sobib teda

ümbritseva loodusega. Tema kuulmine on väga terav ning võimaldab temal orienteeruda tihedamas ürgmetsas. Ta püüab kinni ja sööb ära kõik oma eluaseme ümbruses asuvad loomad. Jõgede ja vete ümbruses otsib ta elevant, jõehobuseid, krokodille ning kilpkonni. Metsas tapab ta pühvleid, suuri ahve, metsigu, oravaid ja teisi närijaid. Ta püüab looma hundiaukudega ja lõksudega, hiilib nendele järele ja tapab lähedalt. Ta tunneb iga jälge ja mõistab neid.

Peaasjalikult pühendab ta end elevantijahile, ja siin näitab ta oma hulljulgest, kui jalgsi jälgib elevanti, talle tungib kallale piigiga ja tapab ta ka.

Oma keha määrib kütt teravalt lõhnava põõsastaime tõkatiga ja palmiõliga. Paenduvalt hiilivad nad läbi tiheda metsa ning tabavad elevanti siis, kui ta magab või püherdab mudalokudes ning ei kuule lähenevat kütti. Kütid lähinevad elevantile märkamatu kuni kõhu alla, kui see magab puu najale nõjatudes. Parajal silmapilgul torkab kütt elevantile kas kõhtu või südamesse. Hea kütt peab ainsa odapistega elevanti maha rabama.

Pärismaalased on elevanti küttimises nii osavad, et harva langeb elevanti asemel kütt ohvriks. Kuid terves Aafrikas ei leidu teist suguharu kui pigmääed, kus tungiksid üksikud kütid jalgsi pistepiikide abil elevanti kallale.

Väike rahvas suurtes metsades.

Saksa ja inglise maailmareisijad jutustasid juba ammu, et nad Kesk-Aafrika metsades on kohanud mitmesuguseid kääbusrahvaid, keda nende sõnade järele seal pidi elama sama palju, kui sipelgaid. Lähemalt kirjeldanud pole neid seni ükski, sest väiksed metsinimesed on nii suured inimpelgurid, et alles uuemal ajal on saadud pääseda suurte raskustega nende lähedusse. Üks Prantsuse ekspeditsioon leidis hiljuti Belgia Kongos metsrahvaid, kelle kõige suuremad mehed on vaevalt 10—12-aastase poisi-

keste suurused. Neil on madal ots, esiletungivad põskluud ja kulmud. Nahk ei ole punakas, nagu harilikult indiaanlastel, vaid alalisest metsa all elamisest oliivikahall. Kääbused elavad väikestes rühmades, liiguvad ühest kohast teise ja ehitavad enesele ainult ööseks oksadest onni. Mehed on osavad kütid ja tungivad ka suurtele kiskjatele kallale, kuigi nad jahiriistadena tarvitavad ainult noolt ja puu-malakaid. Paks tihnik ei tee väikestele mehikestele mingisuguseid raskusi, ja puu otsa ronimiseks on nad sama kärke, nagu ahvid. Kääbusrahva peatoimus on liha. Puu- ja aiavilja peale, mida nad vahetavad naaberrahvastelt, on nad väga maiad. Nad on aga nii arad, et nad panevad liha metsa äärde, põgenedes ise metsa ja tulles alles hiljem vastutoodud aiaviljale järele. Nad on väga õelad, ei kuulu aga inimsööjate hulka, nagu nende naabrid otsandid. Kongo metsades elab kääbusrahvaid mitmeid tuhandeid, kuid Belgia valitsus ei ole võtnud neilt seni veel maksu.

Lõuna-Kameruni ürgmetsade tsoonis elab rannikul ja mäestikkudes väike kääbusrahvas bekvellid. See on seni tuntud põialpikurahvaist kõige ilusam. Naised on saledad ja väga peenete liikmetega. Mehed kannavad leopardinahast mütsi, mida ehivad mitmesuguste ahvide sabad ja linnusuled. Puusade ümber on seotud keerutatud nahknöör. Kõhtu ja otsaesist ehivad must joonistus. Bekvellid rändavad 3—4 perekonda koos kõige tihedamais ürgmetsades ja peatuvad ühel kohal ainult paar kuud. Naised ja lapsed korjavad metsas marju ja puuvilja, mehed käivad jahil. Bekvell on kaval loomapiüüdja; ta lõksud on inimeselegi hädaohtlikud. Peale selle tarvitab ta osavasti lingu ja kivilukuga püssi.

Banaan.

Imelik küll, esimese banaani sõin õige kaugel ta kodumaast — Helsingi turul. Maitse sin ühe, sõin teise, tundus õige häa. Vist selle tõttu ongi ta rännanud nii kaugetele turgudele.

Banaane kasvatatakse pea igal pool lõunamaades suurtel väljadel, ja ta pole mitte üksi pärismaalaste tähtsaim toiduaine, vaid ühtlasi ka maailmamajanduse tähtsusega kaubaaine.

Suuremad banaanide istandikud asuvad tänapäev Kesk-Ameerika vabariikides: Honduurases, Nikaraguas, Costarikas ja Panamas, peale selle Lääne-Indias Jamaika saarel, Okeaanias — Fidži ja Havaii saartel, Aafrika saartest — Kanaaria, Teneriffa ja Ferro saartel. Peale selle õige palju Lääne-Aafrikas.

Banaan armastab sooja ja niiskust. Kõige paremini edeneb banaan 26—27 kraadilises soojuses Celsiuse järele. Tal on suured pehmed, lühikese, aga kõva varre ja tugeva keskmise raoga lehed, mis kasvavad lühikese tüve ümber teineteise seest. Lehed on 50—60 sm laiad ja üle kolme meetri pikad.

Oma kodumaal kasvab banaan imeruttu. Meetripikkuse võsuna istutatud taim on kümne nädalaga täis kasvanud, kümne meetri pikkune puu ja ajab kohe õisi. Veel enne viljakobara täielikku küpsemist lõigatakse see maha. Kahekümne minuti pärast ilmub lõigatud varre keskkohast uus võsu. Kaheksa tunni pärast on see võsu juba kenasti sirgunud, ja kolmekümne ühe tunniga on esimesed lehed täiesti arenenud. Kaheksa kuni kümme kuud peale istutamist kannab banaan juba vilja. Iga puu kasvatab keskmiselt 3—4 viljakobarat, mis kaaluvad igaüks 20—30 kg ja oma raskuse tõttu ripuvad alla. Vili sisaldab sitke koore all meeldiva, magushapu maitsega, enam-vähem taigunase massi, mis omab suure toitluseväärtuse.

Euroopas tarvitavad banaanid tulevad tänapäev Kanaaria saartelt, osalt Lääne-Indiast.

Suuremat raskust banaanide väljaveos tekitab selle puuvilja liiga suur tundelikkus. Nad kardavad külma, sooja ja pigistamist. Viljakobarad lõigatakse puu küljest pooltoorelt, pakitakse paberisse, puuvilla või kuivanud banaani lehtede vahele neljakandilistesse lattkastidesse

ja laaditakse talvel sooja masinaruumi ning soojemal aastaajal vabalt laevalaele.

Niipea kui laev on jõudnud sihtkohta, algab uus sorteerimine. Rikkiläinud vili heidetakse kõrvale, roheline hästihoidunud vili saadetakse kaugematele turgudele.

Inimeste toiduainena on banaanil vastuvaidlemata suur väärtus; ta on kasulik ühevõrra tervetele ja haigetele. Seepärast leiamegi teda nii lõuna- kui põhjamaade turgudel.

Orjakauplemine Aafrikas.

Kuigi avalik orjakauplemine Egiptuse, Tuneesia ja Alžeeria orjaturgudel on lõpetatud, tulevad siiski veel teated mitmelt poolt poolavaliku orjakauplemise üle. Harilikult sünnib see orja pikaajalisele tööle palkamise kujul. Kuid tingimused on orjale nii rasked, et ta end iialgi ei suuda lahti osta. Neist saavad aegamööda õigusteta eluaegsed orjad.

Tuhandete viisi ägavad praegugi veel orjad Aafrika sisemaal; kuid see, mida nad kannatasid Ameerikas enne, see, mida nad tundsid sinna vedamisel, on raske ette kujutada. Isegi islami mail — Aasias ja Aafrikas — käidi ümber nendega palju inimlikumalt kui kristlikus Ameerikas. Eriti julmalt toimiti nendega Lõuna- ja Põhja-Ameerikas hispaanlaste asumail.

„Orjakauplejad, kes tappes ja põletades on kogunud enesele orjakarja“ — nii kirjutab üks päältnägija Sansibaris — „hoolitsevad nüüd selle eest, et saata võimalikult pea „musta puud“ turule. Orjadel, ka naistel ja lastel, seotakse käed selja päale kinni. Paari viisi seotakse mehed kaelapidi puuharkide vahele. Kätelt, mis selja taha seotud, tuleb järgnevale, harilikult naisele, nõör kaela. Sellelt ulatub see järgmise meespaari kaela. Nende vahele on köidetud suuremad lapsed, kuna vähemad on seotud emadele selga. Halastamatult jäetakse õnnetu, kes ei

suuda enam käia, kõrvesse või savanni, et ta ei takistaks edasirühkimist.

Kui õnnetud jõuavad lõppeks sadamasse, muljutakse nad kitsastesse lootsikutesse ja saadetakse Sansibari tुरूle. Önn on, kui tuul on päri ja sõit läheb kiirelt; häda, kui see viibib! Mitte üksnes ääretu mustus, nälg ja janu ei piina neid, vaid veel enam — õudne teadmatus tuleviku eest. Paljud hüppavad lootsikuist vette, et surmaga pääseda tulevikupiinade eest, ent kui hinnalised asjad püütakse nad jälle kinni.

Sansibaris viiakse orjad esiteks tollivalitsusesse, sest „tüki“ päält arvatakse tollimaks. Ka siin kutsutakse esile liigsed julmused: vigased ja lootusetud, kellest arvatakse, et nad mõne päeva pärast surevad, heidetakse ilma pikema arutusega sealsamas üle parda, et ei oleks asjata tolliraha maksmist.

Kuid ka „kauba“ piinale tuleb kord lõpp. Sansibaris peetakse nad paar nädalat kinni ja nuumatakse lihavaiks, et nad näiksid orjaturul nägusamatena. On otse õllatav, kui ruttu need olevused muutuvad hää toidu juures rõõmsaiks ja söõnuiks. Juba nad naeravad ja naljavad hooletumalt! Nad on kui raskest tõvest paranenud haiged, kes unustanud iga hetke endiseist kannatusist.”

Kuidas kahvrid elavad.

Teemandiväljade-maa, kus kõikjal võib leida kulda, on kahvrite kodumaa. Lõuna-Aafrikas moodustavad kahvrid suurest emigrantide arvust hoolimata suurema osa elanikest. Inglased on loonud neile valjud seaduse-paragrafid: kui mõni saadab korda väiksemagi varguse, siis puuakse ta üles; ja kui ta julgeb puutuda valget naist, tõmmatakse ta võlla ja lastakse mõni aeg rippuda silmuses, et näidata kahvritele, mis eksimuse pärast on sündinud nende vennaga. Satub kord mõni kahver väikese asja pärast vangi ja pääseb säält põgenema, siis ei tunta teda enam ta õlla-

tava sarnaduse pärast oma suguvendadega. Alkoholi joomine on kahvritel kõvasti keelatud. Nad pruulivad enestele ise mingisuguseid jooke ja peidavad nad maa sisse. — Valgetele kättemaksuks annavad nad ise üles, kui neile müüakse alkoholi. Valgetele on siis teada, et neid valjult karistatakse.

Iga kahvri suguharu on endale kõrvesse ehitanud kraali; see tähendab, et nad on ehitanud teine teise lähidala mitu onni, mis on piiratud aiaga. Kõik kahvid, kes kuuluvad ühte suguharru, nimetavad endid vendadeks.

Iga kahver võtab enesele viis kuni kümme naist, nii kuidas ta rikkus lubab. Kosimisel maksab kahver iga naise eest härja. Mõned kahvid võtavad enesele kolmeaastase lapse, kelle nad siis kasvatavad naiseks. Sureb mees enne, kui naine on kasvanud üles, jääb naine pojale päranduseks.

Kui mees läheb külla tööle, kas kullakaevandusse või valge juurde teenijaks, kokaks või mingile muule tööle, siis omandab ta kiirelt valgelt inimeselt ta ebakõlblisi omadusi. Kuid perekonnas nõuab ta oma naiselt valjult truudust. Kahtlustades naist ebatruuduses, asetab ta katla veega tulele, laseb vee keema ajada, ja nüüd peavad naised korda mööda pistma käe keeva vette. Tuleb nahk käelt maha, siis on naine tema mõiste järele olnud truudusetu. Niisugusel juhul peksab ja piinab ta naist senikaua, kuni see langeb maha surnult; siis asetatakse ta auku. Nende naistega, kelle nahk jääb kätele, pühitsetakse uuesti pulmi, mis kestavad kogu nädala ja mille jooksul tantsitakse, hõisatakse ning karjutakse.

Ühelgi kahvri ei ole kindlat elukutset; nad töötavad kullakaevandustes, siis kokkadena, teenritena valgete juures jne. Kuna kõigile ei jätku tööd ning paljud neist on sageli tööta, siis jagavad need, kellel on tööd, vennalikult kõik nendega, kellel tööd ei ole. Tuleb ette, et paljudel sama suguvõsa kahvritel on ühes ruumis elades ainult üks kuub. Selle riputavad nad naela otsa, ja igaüks, kes peab minema välja halva ilmaga, võib teda kasutada.

Need, kes töötavad valgete juures, kannavad ruuremalt jaolt pükse ja särke.

Üldiselt tarvitavad nad palju õlisid ja eau de cologne'i, et lümmatada oma vastumeelset lõhna. Õli tarvitavad nad selleks, et kaitsta nahka päikese eest.

Kahvrid ei tea kunagi, kui vanad nad on. Kui ma kelleltki kahvrilt küsisin, kui vana ta on, siis vastas ta: „Niisama vana kui mu väike sõrm.“

Hoolimata paljudest keeltest, mida kahvrid kõnelevad omavahel, õpivad nad linnas ja külas töötades teatud inglise ja kahvri keele segu. Siin ja seal õpib mõni ka lugema ja kirjutama ingliskeelt. Kahvrite kuninga pojad käivad inglise kooles ja lähevad isegi Inglismaale ülikooli.

Nagu üldse tuttav, ehivad kahvrid oma alasti keha mitmesuguste kirjude pärlitega, ebaehtsate kallisasjadega ja kirjude lappidega. Nad on ka osalt intelligendid, teevad suurepäraseid kudumis- ja põimimistöid. Nad tantivad heameelega, enamasti ikka ühe ja sama korduva viisi järele.

Igal kahvril, elab ta maal või linnas, on valge pere-mehe äris kardnõu, milles ta hoiab oma varanduse. Sellel seisab omaniku nimi või märk; ja kui ta raha teenib või midagi ostab, paneb ta ostu kardnõusse. Võib iga päev näha, kui vihma sajab, et kahver tuleb ärisse ja ostab omale mõne sooja teki, kuue või mõne ilusa riide; ostetud asja paneb nõusse ja läheb jällegi värisedes minema, ilma oma ilusaid asju kunagi tarvitamata.

Mees on metsrahvaste seas endale omandanud suured õigused. Ta elab nagu väike vürst oma naiste keskel, kes teda teenivad, ta eest hoolitsevad jne. Tema aga jalutab ringi, kepp käes ja piip või sigar suus; viimaseid ei suitseta kahver mitte nii nagu eurooplane, vaid ümberpöörduvalt — põlev ots suus. Huvitav on vaadata, kui mees tuleb oma naisega külast tarvisminevaid aineid ostmast. Naine on nagu koormakandja eesel, pea peal jahukott, kummaski käes rasked pakid, seljale on seotud väike laps, ja härra abikaasa kõnnib uhkelt kõrval, jalutuskepp käes.

Huvitav on vaadata, kui kahvrid lähevad hulgana kuhugi. Nad ei sammu mitte teineteise kõrval, vaid ridadistikku hanemarsis.

Kahvrid püüavad madusid ja pressivad kihvti välja. On madu kedagi nõelanud, siis arstivad nad seda maokihvtiga või kihvtiste taimedega.

Musta mandri juures.

Madeira. Aurik seisab ankrus Funchali sadama eel, nagu tahes võimalust anda jäädvustada mälestuses seda igavesti rohelist saart, mis kerkib esile järsu mägedeahelikuna Atlandi ookeani sinistest voogudest. Endised vägevad metsad, milledest Madeira oma nimegi saanud (madeira — puu) on küll kadunud, andes ruumi troopika viljapuudele ja lillaedadele, kuid oma võlvat ilu pole ta kaotanud. Juba saarele lähenedes näeb vaatleja tema terrassitaolist kuju ja tunneb hurmavat lillede-aroosi. Siis hakkavad paistma loorberipuud, datlipalmid, mis siin küll etendavad ilupuude osa, banaani-väljad, kohvi, suhkrupilliroo ja maisi istandikud ja laiad ananasi-põllud. Mägede nõlvakutel aga kasvavad viinamarjad, milledest valmistatakse tulipunast madeira-veini. Ja igavesti roheline troopika maastiku tagaseinal kerkiavad õhku mäetipud, milledest kõige kõrgem Pico-Ruivo. Mäetippudel aga lasub igavesti sinine taevas.

Funchal ise on tuntud oma nurgeliste, kitsaste tänavatega. Kõige huvitavam ehitus on frantsiikaanlaste klooster oma „pealuude kabeliga“, kuhu olevat sisse müüritud ligi 3000 inimese pealuud.

Laevale tulevad paatidega kauplejad, et pakkuda reisijatele ananase, tikandustöid ja punutud korvikesi, mis ütle mata ilusad ja odavad (keskmine korvike maksab meie rahas umbes 100 marka). Kel võimalus minna maale, ostab võltsimata madeira-veini. Ilusad on ka madeira

korvmööblid. Toolide tugidesse on harilikult punutud meeldivate tähtedega valmistamiskoha — Madeira — nimetus.

Peatus Madeira saarel ei kesta kuigi kaua; juba mõned tunnid hiljem möödume Kanaaria saartest, mis paistavad ebaselge sinikasroheka vööna kauguses.

Laev ruttab mööda ka Kap Verde saarestikust (Rohelise Neeme saarestikust), metsata lagendikust, paiguti rohelisest, paiguti liivasest maast.

Siis hakkab paistma silmapiiril Aafrika rand.

Troopiline päike kõrvetab halastamata, tahaks kaduda parima meelega laevalae alla, kuid kes võib jätta nägemata Aafrikat? Ei, tuhat korda ei.

Auriku mastil istub väike kollakasroheline lind, kes on asunud nähtavasti Madeiras laevale, et pääseda „jänesena“ meiega ühes Aafrikasse.

Lõpuks peatubki laev Aafrika rannas, Tokario all.

Silma ette on kerkinud madal, valge liivaga rand, mis sädeleb heledasti troopikapäikese kullas. Tagapool seisavad siin-seal kõrged kokospalmid oma igavesti roheline laia võraga, mille varjus on leidnud aset väikesed valged punased kivimajad, nendest üks suur kolmekordne, kõik ümbritsetud lohkava troopilise taimestikuga. Tagaplaanil aga tõstavad sinava taeva võlvi alla oma harju mäeahelikud, mis piiravad ümbruskonda. Kõrval kauguses paistavad üksikud madalad neegrite-onnid.

Rannast eraldub mootorpaat, mis hakkab lähenema kiirelt meie aurikule. Laevalaele astuvad kolm-neli isandat-prantslast valgetes riietes, kergetes, valgetes peakattes, mis vooderdatud rohelisega nagu lopsaka troopilise taimestiku sümboliga. Kuna kapten nendega vestab juttu, hakatakse laadima laevale sütt. Laev ise on varssi piiratud neegritega väikestes paatides, kes pakuvad müüa tühja-tähja. Üks neist on toonud kaasa suure kala, millest püüab saada lahti. Kuid keegi ei taha osta toorest kala. Teised pakuvad peaausjalikult kookuspähklaid, mida ostetaksegi ohtralt. Vastu võetakse kõikide riikide raha, kui ta on ainult metallist ja läigib.

Kellelgi kukub hõberaha sinavatesse rannaäärsetesse voogudesse. Neeger ei mõtle kaua. Silmapilk on ta kadunud vee alla. Näha on ainult sügavuses musta liikuvat keha. Siis kerkib veepinnale must lokisjuustega pea, mida omanik vähe raputab, neeger avab silmad, tõstab veest käe ning näitab rõõmuhõisega oma seltsimeestele sõrmede vahel päikese käes sädelevat hõberaha. See teeb reisijatele lõbu, kes meelelahutuseks hakkavad heitma vette peenikest raha. Kuid ükski hõbetükk ei lähe kaduma; julged ja osavad mustanahalised toovad nad silmapilkselt päevavalgele.

Leian taskust paar eesti viiemargalist „hõberaha“. Peagi teevad nad siiru läbi õhu, ning Atlandi ookean neelab nad ahnelt alla. Kuid siniste, selgete voogude rõõm on üürike. Juba on „kalamüüja“ ühele rahale järele hüpanud, ja peagi läigib see juba uue omaniku paadis. Ka teised ei jää kauaks ookeani põhja. Õnnelikud leidjad avaldavad peagi lõbusa hüüdega tänu minu „lahke“ kingi eest.

Nii siis olen ka mina kodumaa tutvustamiseks kaasa aidanud: kolm meie metallraha on Aafrika neegrите igaveseks omanduseks saanud ning neid, võib olla, kantakse suurtel pidupäevadel uhkusega.

Kolm neegrit jäävad meile laevale teenistusse, tahavad ühes Ameerikasse sõita. Vahepeal on ka söelaadimine lõpetatud. Külalised-prantslased lahkuvad laevalt, ning „Malte“ hakkab liikuma aeglaselt lahtise ookeani poole. Peagi kaovad neegrid oma väikeste paatidega silmist, kes valmistanud meile paar lõbusat tundi, veel paistavad kookospalmid kauguses ja nende taga mäed — siis oleme lahtisel, lainetaval ookeanil.

Vaatan üles mastile. Väike kirju lind, kes meid Madeirast peale saatis, on kadunud . . .

Aafrikast polnud jäänud küll palju muljeid, siiski vaatasin hajameelselt veel sinna poole, kuhu ta oli kadunud. „Malte“ löikas, pildudes laiali vahtu, Atlanti ookeani siniseid voogusid, võttes kursi Lõuna-Ameerika poole.

Sisu:

	Lk
Tänavaelu Kairos. Zimmermanni j. t. järele	3
Egiptuse põlluharimine	4
Ussiballett. E. Kärge järele	6
Püramiidid päeval. E. Kärge järele	7
Sahaara suu. E. Kandi järele	9
Pnnasel merel. B. Linde järele	11
Läbi Põhja-Aafrika steppide. E. Dombrovski järele	13
Halfa	15
Datlipalm	16
Karavan kõrves	17
Samum. H. Favorin'i järele	19
Fata-morgaana H. Favorin'i järele	20
Autol läbi Sahaara. „Postimehe“ järele	22
Timbuktu. Bahrti järele	24
Kano. E. Märksi järele	25
Viktoria-Njansa järvel. Stanley järele	27
Mõnda Abessiiniast. „Postimehe“ järele	31
Ekvatoriaalse Aafrika mägede loodus. „Postimehe“ järele	32
Sennari tamm. „Päevalehe“ järele	34
Ürgmetsas. Stanley järele	35
Käabused elevandi jahil	37
Väike rahvas suurtes metsades	38
Banaan	39
Orjakauplemine Aafrikas. Bekkeri järele	41
Kuidas kahvid elavad. „Postimehe“ järele	42
Musta mandri juures. „Postimehe“ järele	45

Samadelt autoritelt:

AVARAS MAAILMAS

1. Eesti
2. Euroopa
3. Aafrika
4. Ameerika
5. Austraalia
6. Aasia.

Raamatute pääladu V. Tammani kirjastuses
Tartu, Tähe tän. 84.

KIRJASTUS „ORION“ TARTU.

A

6035

58168^oi